

Forbruker, familie og ikke-diskriminering – hva skjer i Brussel?

Halvårsrapport oktober 2020

Forbruker-, ikke-diskriminerings-, familie- og oppvekstråd Joachim Nilsen Frislid
EU-delegasjonen, Brussel, 5. oktober 2020

1	Koronapandemi og Brusselmaskineri.....	3
1.1	Forbruker, familie og ikke-diskriminering – planer møter pandemi.....	3
1.2	Gjennombrudd i Brussel: EU-budsjett og « <i>Next Generation EU</i> ».....	4
1.3	Medlemslandene: Rådets planer for 2020-2021.....	6
1.3.1	Kroatia våren 2020	6
1.3.2	Tyskland høsten 2020.....	6
1.3.3	Tyskland, Portugal og Slovenia: Formannskapstrio 2020-2021	7
2	Hva skjer på forbrukerfeltet?	9
2.1	Forbrukerfeltet i et nøtteskall	9
2.1.1	Korona, pakke- og flyreiser.....	9
2.1.2	Villedende koronamarkedsføring.....	10
2.2	Ny europeisk forbrukerstrategi (Consumer Agenda)	11
2.3	Forbrukermakt i det grønne skiftet.....	12
2.3.1	Sirkulær økonomi og forbrukere	13
2.3.2	Næringslivets samfunnsansvar, etikk og bærekraft.....	14
2.4	Forbrukere i det digitale skiftet – en europeisk digital strategi	16
2.4.1	Digitale plattformer – forbrukere, demokrati, desinformasjon, hatefulle ytringer	17
2.4.2	Kunstig intelligens.....	20
2.4.3	Europeisk datastrategi.....	22
2.4.4	Kommunikasjonsvern	23
2.5	Gruppesøksmål i forbrukersaker	24
2.6	Forbrukerkreditt	25
2.7	Produktsikkerhet	25
3	Hva skjer på familie- og oppvekstfeltet?	26
3.1	Europeisk familie- og oppvekstpolitikk møter korona	26
3.2	Befolkningsutvikling	27
3.3	Barn	28
3.3.1	Barns rettigheter	28
3.3.2	Barnefattigdom	29
3.3.3	Seksuelt misbruk av barn	31

3.4	Ungdom	32
3.4.1	Ungdomsarbeidsløshet.....	32
3.4.2	Ungdom i utkantstrøk.....	33
3.4.3	Ungdom i internasjonalt arbeid	34
3.4.4	Erasmus+	34
3.5	Familie	35
3.5.1	Trygdekoordinering	35
3.5.2	Balanse mellom arbeid og privatliv	36
4	Hva skjer på likestilling- og ikke-diskrimineringsfeltet?	37
4.1	Likestillings- og ikke-diskrimineringsfeltet i et nøtteskall	37
4.2	Europeisk likestillingsstrategi	38
4.3	Likelønn og kvinnelig arbeidsdeltagelse.....	40
4.4	Det digitale kjønnsgapet – handlingsplan for digital utdanning	41
4.5	Rasisme.....	42
4.6	Hatefulle ytringer	43
4.7	LHBT.....	44
4.8	Vold mot kvinner og i nære relasjoner.....	47
4.8.1	Kjønnslemlestelse og andre skadelige handlinger mot kvinner	47
4.8.2	Istanbul-konvensjonen	47
4.9	Funksjonshemmede	48
4.10	Roma.....	49
4.11	Likestilling i europeisk utenrikspolitikk	50
4.12	Rettighets- og verdiprogrammet.....	50
4.13	Regelverksarbeid	51
4.13.1	Nytt ikke-diskriminerings-/likestillingsdirektiv	51
4.13.2	Kjønnsrepresentasjon i bedriftsstyrer	52

1 Koronapandemi og Brusselmaskineri

1.1 Forbruker, familie og ikke-diskriminering – planer møter pandemi

Kommisjonens ambisiøse planer om å modernisere europeisk politikk har støtt på utfordringer i møte med koronapandemien. Krisen har krevd mye oppmerksomhet, og medført forsinkelser for mange av prosjektene Kommisjonen ønsker å gjennomføre.

På den annen side: Samtidig som Kommisjonen har omprioritert mange ressurser for å forsøke å koordinere pandemiarbeidet i Europa, har Brussel-maskineriet arbeidet jevnt og trutt videre med mange av Kommisjonens hjertesaker.

Innen forbrukervern, familie, oppvekst, likestilling og ikke-diskriminering har Kommisjonen blant annet levert disse saken så langt i 2020:

- 19. februar: Strategien [«Shaping Europe's Digital Future»](#), som definerer rammene for en av Kommisjonens politiske flaggsaker: Det europeiske digitale skiftet.
- 11. mars: Ny europeisk [handlingsplan for sirkulær økonomi](#). Den inngår i en annen av Kommisjonens hovedsatsinger: Det europeiske grønne skiftet.
- 5. mars: Europeisk likestillingsstrategi: [«En likestilt union: Strategi for kjønnslikestilling 2020-2025»](#).
- 17. juni: En omfattende rapport om [konsekvenser av befolkningsendringer i Europa](#).
- 1. juli: Forslag til forsterket europeisk «ungdomsgaranti» ([«A Bridge to Jobs»](#)), som skal hjelpe unge som faller ut av arbeids- og utdanningsløp.
- 24. juli: [Strategi om bekjempelse av seksuelt misbruk av barn](#).
- 18. september: [Europeisk handlingsplan mot rasisme](#).

Kommisjonen la i månedsskiftet januar/februar fram et optimistisk arbeidsprogram. Dette var før koronaviruset slo inn, og i Brussel var det fokus på at Europa, etter årevis preget av kriser innenfor finans, euro og migrasjon, endelig kunne tenke framover uten å bruke krefter på politisk brannslukking. Perspektivet endret seg imidlertid raskt i løpet av våren. I dokumentet [«Europas øyeblikk: Gjenoppbygging og forberedelser for neste generasjon»](#), fra mai, skriver Kommisjonen at korona har «rystet Europa og verden inn til beinet, og utfordret våre helse- og velferdssystemer, samfunn, økonomier, levemåte og samarbeidsstrukturer». «Europa har møtt en folkehelseutfordring som raskt gikk over i den mest dramatiske økonomiske krisen i kontinentets historie».

Året har likevel vist at selv denne krisen har åpnet nye muligheter for europeisk samarbeid. Stjerneeksempelet er EU-budsjettet for 2021 til 2027, som medlemslandene ble enige om i juli – sammen med den politiske nyskapingen «Next Generation EU». Dette er et europeisk korona-gjenoppbyggingsfond, som kommer i tillegg til de nasjonale redningspakkene. «Next Generation EU» skal finansieres gjennom felles låneopptak og delvis tildeles som tilskudd som landene ikke trenger å betale tilbake. Den samlede verdien av denne finansieringspakken, som er historisk enestående i Europa, er 1.8 trillioner euro. EU har aldri tidligere hatt så store midler til sin disposisjon.

I talen om EUs tilstand 16. september, la kommisjonspresident Ursula von der Leyen vekt på at gjenreisningen etter korona er en gylden mulighet til å bygge et sterkere og bedre Europa «for neste generasjon». Slik Kommisjonen ser det, gir gjenoppbyggingsfondet og det nye budsjettet finansielle muskler til å modernisere kontinentet i tråd med de ambisiøse målsetningene om grønne og digitale omstillinger, og tryggere og mer solidariske samfunn. For eksempel er medlemslandene enige om at minst 30% av støttemidlene skal brukes til tiltak som fremmer det grønne skiftet. Kommisjonen ønsker

også at medlemslandene skal bruke deler av midlene til digital omstilling. Og ettersom pandemien i løpet av kort tid har tvunget fram store endringer i folks digitale hverdag, mener Kommisjonen at de digitale omstillingene allerede har fått en vitamininnsprøying.

Kommisjonen har store planer også for den umiddelbare framtiden. Her er noen høydepunkter innenfor denne rapportens nedslagsfelt:

- Forbrukervern:
 - Ny europeisk forbrukerstrategi («forbrukeragenda») kommer 11. november 2020.
 - Forslag til nytt lovverk om digitale tjenester, som plattformer, ventes foreløpig 2. desember 2020. Det er samme dag som en handlingsplan for demokrati, som blant annet vil omhandle desinformasjon, demokrati og ytringsfrihet på nett.
 - Forslag til nytt lovverk om «forbrukermakt i det grønne skiftet» og til oppdaterte regler om produktsikkerhet og forbrukerkreditt ventes i 2021.
- Familie og oppvekst:
 - «Grønnebøker» (diskusjonsnotater) om demografiske utfordringer i distriktsområder og aldrende befolkning ventes i 2021, som ledd i arbeidet med demografiske endringer i Europa.
 - Forslag til en europeisk «barnegaranti», for å bekjempe barnefattigdom og sikre barn tilgang til grunnleggende tjenester, kommer neste år.
 - Nye regler som pålegger nettplattformer å innrapportere og fjerne innhold som involverer overgrep mot barn ventes i 2021.
 - Samtidig arbeides det med å gjøre Erasmus+, EUs program for utdanning, opplæring, ungdom og idrett, mer inkluderende.
- Likestilling og ikke-diskriminering:
 - Oppdatert europeisk rammeverk for likestilling og integrering av romfolk ventes tidlig i oktober 2020.
 - Europeisk strategi for likestilling for LHBT-personer er planlagt 11. november 2020.
 - Handlingsplan for likestilling og styrking av kvinners rettigheter i EUs utenrikspolitikk er også planlagt framlagt 11. november.
 - Forslag til lovverk for større åpenhet om lønnsdannelse er foreløpig planlagt til 15. desember 2020.
 - Ny europeisk strategi for funksjonshemmede kommer i 2021.
 - Forslag om å utvide listen over EU-forbrytelser til å omfatte hatkriminalitet og hatefulle ytringer er også planlagt neste år.

1.2 Gjennombrudd i Brussel: EU-budsjett og «*Next Generation EU*»

Før koronapandemien framsto forhandlingene om EU-budsjett for 2021 til 2027 som årets største utfordring for EU. Landene skulle finne inndecking for Kommisjonens planer om et mer moderne og framtidsrettet EU – der politiske flaggskip som grønne og digitale omstillinger skulle prioriteres på bekostning av tradisjonelle politikkområder, som felles jordbrukspolitikk og utjevning. I tillegg skulle utgiftene fordeles på medlemslandene etter at Storbritannia trådte ut av unionen i januar 2020.

Da europeiske statsledere møttes for å diskutere budsjett i februar, sto forhandlingene i stampe. Men så kom koronapandemien. Og i juli tok Tyskland over formannskapet i Rådet – og med det ansvaret for å koordinere medlemslandene i Brussel. Dermed havnet både budsjettforhandlingene, arbeidet med å lede medlemslandene under koronapandemien og forhandlinger om det framtidige forholdet til Storbritannia på forbundskansler Angela Merkels bord. Tyskerne ble likevel møtt med høye

forventninger, og det var en gjennomgangstone at om noen kunne løse Europa gjennom disse stormene, måtte det være Tyskland.

På det tidspunktet hadde Merkel allerede skapt overskrifter ved å stille seg bak tanker fra land som Frankrike, Spania og Italia om at EUs medlemsland burde hjelpe hverandre gjennom koronakrisen ved å ta opp felles lån og dele ut deler av pengene som tilskudd, som ikke skulle betale tilbake. Denne nye «solidaritetstilnærmingen» brøt med den tradisjonelle tyske budsjettkonservatismen.

Tankene om felles låneopptak og tildelinger som en blanding av lån og tilskudd, fant veien inn i Kommisjonens forslag til den europeiske koronagjenoppbyggingspakken [«Next Generation EU»](#) av 27. mai 2020. Det virker som avgjørende at tungvektene Tyskland og Frankrike støttet denne tilnærmingen. Merkel understreket i Europaparlamentet 8. juli at gjenoppbygging etter korona står øverst på den tyske prioriteringslista for formannskapsperioden. Hun uttrykte håp om å se solidaritet mellom medlemslandene i form av enighet om nytt budsjett og «Next Generation EU». Det tyske stemningsskiftet med hensyn til felles låneopptak og tilskudd, begrunnet hun blant annet med at ingen kan legge koronakrisen bak seg alene, og at løsninger bare kan finnes hvis ulike land kan «se verden fra hverandres perspektiver».

Det ble likevel ingen enkel forhandlingsrunde da de 27 statslederne møttes ansikt til ansikt 17. juli for å diskutere budsjett og koronaredningspakke. Frontene sto steilt på flere områder. Blant annet ønsket en «sparebande» bestående av Danmark, Nederland, Sverige og Østerrike ikke at EU-midler skulle tildeles som tilskudd, mens land som Ungarn og Polen ikke ville godta krav om å koble tildeling av EU-midler til overholdelse av rettsstatsprinsipper. Enighet om den samlede pakken med budsjett og koronagjenoppbyggingsfond ble først oppnådd etter fire dager og fire netter med tøffe forhandlinger.

Resultatet ble et «Next Generation EU» på 750 milliarder euro, hvorav 390 kan tildeles som tilskudd. I tillegg kommer budsjettet for 2021 til 2027 på 1.074 milliarder euro. Rådet understreket at budsjettet og gjenoppbyggingspakken hører sammen. For å bli enige måtte landene kutte i flere av Kommisjonens budsjettforslag for EU-programmer, som for eksempel Horisont Europa og Erasmus+. De endte likevel opp med en politisk satsingspakke som kan gi rom for Kommisjonens ambisiøse agenda. For eksempel ble det avtalt at tiltak finansiert gjennom gjenoppbyggingspakken skal bidra til grønn og digital omstilling.

Arbeidet med budsjett og «Next Generation EU» er likevel ikke slutført ennå. Det er duket for flere kamper før pengene kan utbetales. Når det gjelder budsjettet, kreves Europaparlamentets samtykke. Parlamentet har vedtatt en [resolusjon](#), der det sier at budsjettet medlemslandene har framforhandlet ikke er akseptabelt. Parlamentet ønsker blant annet vesentlige økninger i tildelingene til en rekke programmer som finansieres i budsjettet. Et eksempel er at Parlamentet ønske å tredoble tildelingene til Erasmus+, mens medlemslandene har blitt enige om en mindre økning av disse bevilgningene. Parlamentet ønsker blant annet også at det stilles klare krav til etterlevelse av rettsstatsprinsipper for å kunne motta penger fra EUs budsjett. Forhandlinger mellom Parlamentet og Rådet om budsjettet pågår nå. For øyeblikket ser det ut til at begge parter håper på å bli enige rundt midten av oktober 2020, men det er usikkert om det vil være mulig.

I motsetning til budsjettet, er det ikke krav om samtykke fra Parlamentet for «Next Generation EU». Denne pakken må imidlertid godkjennes av nasjonalforsamlingene i medlemslandene, blant annet fordi den legger opp til at landene skal oppta felles lån. Denne prosessen vil trolig også pågå en stund. Når det gjelder hvilke kriterier medlemslandenes nasjonale planer må tilfredsstille for å

kvalifisere til støtte gjennom «*Next Generation EU*», la Kommisjonen i september fram forslag som nok avviker fra flere medlemslands forventninger. Mens det under forhandlingene i juli var fokus på at nasjonale planer måtte styrke økonomien og støtte opp under Kommisjonens politiske prioriteringer, foreslår Kommisjonen nå at landene også må oppfylle anbefalinger fra Rådet om bedring av konkurranseevne. Slike anbefalinger er utarbeidet gjennom den såkalte «europiske semesterprosessen» og tilsier for eksempel at et land som Spania bør reformere pensjonssystemene. Dette er kontroversielt i nasjonal politikk, og vil nok medføre krevende diskusjoner. Det samme gjelder spørsmålet om hvor strenge krav som skal stilles til å etterleve rettsstatsprinsipper for å kunne motta EU-penger.

1.3 Medlemslandene: Rådets planer for 2020-2021

1.3.1 Kroatia våren 2020

Våren 2020 var Kroatia formannskapsland for Rådet. Landet ble medlem av EU i 2013 og er unionens nyeste medlem. Første halvår 2020 var første gang det hadde ansvaret for å organisere medlemslandenes samarbeid i Brussel.

Da koronapandemien inntraff ble det vanskelig å holde fast på prioriteringene og framdriftsplanene i det kroatisk [presidentskapsprogrammet](#). Særlig utfordrende ble det å sørge for framdrift i saksbehandlingen når det plutselig ikke lenger var mulig å treffes fysisk i Brussel.

Kroatia klarte likevel å bidra til å få noen viktige prosjekter i havn. Eksempelvis ble medlemslandene og Europaparlamentet 22. juni 2020 enige om nye regler til beskyttelse av forbrukernes kollektive rettigheter. En omfattende rapport om [konsekvenser av befolkningsendringer i Europa](#), som Kommisjonen la fram 17. juni, sto også høyt på kroatenes prioriteringsliste for denne våren.

1.3.2 Tyskland høsten 2020

Tyskland overtok stafettpinnen 1. juli 2020. Det tyske formannskapsprogrammet har tittelen [«sammen for Europas gjenoppbygging»](#) og er preget av koronapandemien. Det er til dels vesentlig endret sammenlignet med det landet hadde planlagt før pandemien, og definerer disse overordnede målsetningene:

- Overvinne koronapandemien og legge til rette for økonomisk gjenoppbygging.
- Et sterkere og mer innovativt Europa.
- Et rettferdig Europa.
- Et bærekraftig Europa.
- Et sikkert Europa med felles verdigrunnlag.
- Et sterkt Europa i verden.

Å overvinne koronakrisen er definert som hovedoppgaven, og mottoet for formannskapet er «sammen skal vi gjøre Europa sterkt igjen». Når det gjelder andre krevende saker, har Tyskland allerede i første måned av formannskapet bidratt avgjørende til at medlemslandene ble enige om nytt EU-budsjett og gjenoppbyggingspakken «*Next Generation EU*». Ut over høsten må landet både vie oppmerksomhet til forhandlinger med Europaparlamentet for å ferdigstille budsjettet og til forhandlinger med Storbritannia om det framtidige samarbeidsforholdet etter Brexit.

Tyskland viser til at en del av innsatsen mot koronapandemien handler om å gjøre europeisk forbrukervern robust og framtidsorientert. På samme måte som etter finanskrisen, vil privat

etterspørsel være avgjørende i den økonomiske opphenting. Det er derfor viktig å gjøre alt man kan for å styrke forbrukernes tillit til fellesmarkedet og til forbrukervernregelverket.

Tyskland har definert tre hovedprioriteringer på forbrukerfeltet:

- Å legge til rette for bærekraftig forbruk.
- Å sikre at den digitale omstillingen kommer alle, inkludert forbrukere, til gode – i tråd med FNs bærekraftsmål.
- Å sikre at forbrukervernregelverket håndheves skikkelig.

Landet har forventninger til den kommende europeiske forbrukerstrategien (Consumer Agenda), som ventes fra Kommisjonen 11. november 2020. Landet støtter intensjonene om å tilpasse europeisk forbrukervern til de europeiske grønne og digitale skiftene og å beskytte sårbare forbrukere. Når det gjelder det kommende regelverksforslaget om digital tjenestelovgivning, som foreløpig er planlagt framlagt 2. desember 2020, mener Tyskland at digitale plattformer må ta større ansvar for produktene og tjenestene de tilbyr.

Formannskapsprogrammet peker videre på at koronakrisen har gått hardt ut over ungdom. Tyskland vil derfor fremme sosial utjevning og støtte opp om unges framtidsutsikter. Dette skal gjøres gjennom å fremme inkludering og styrke arbeidsmuligheter for unge, gjennom en europeisk agenda for ungdomsarbeid og styrking av den europeiske «ungdomsgarantien», som foreslått av Kommisjonen 1. juli 2020. Solidaritet mellom generasjoner er en viktig prioritering, og Tyskland vil spesielt jobbe for å beskytte barn og eldre.

Tyskland leder denne høsten arbeid i Rådet med politiske erklæringer (Rådskonklusjoner og Rådsanbefalinger) om «menneskerettigheter, deltagelse og velferd for eldre i den digitale tidsalder» og om den forsterkede ungdomsgarantien. De sysler dessuten med planer om å utarbeide en erklæring om barnefattigdom mot slutten av 2020.

Landet ønsker også å fremme likestilling mellom kvinner og menn, funksjonshemmedes rettigheter og en aktiv frivillig sektor. Tysklands hovedprioriteringer på området er å fremme likestilling på arbeidsmarkedet og bekjempe vold mot kvinner. Landet ønsker den europeiske likestillingsstrategien fra mars 2020 velkommen. Tyskland bruker rådsformannskapet til å få de andre medlemslandene med på «rådskonklusjoner» om mer rettferdig fordeling av inntektsgivende arbeid og ubetalte omsorgsoppgaver. Tyskland vil også jobbe for at EU som sådan og alle medlemslandene skal ratifisere Europarådets konvensjon for å forebygge og bekjempe vold mot kvinner og vold i nære relasjoner (Istanbul-konvensjonen).

1.3.3 Tyskland, Portugal og Slovenia: Formannskapstrio 2020-2021

Tyskland er første land ut i den nye «formannskapstrioen», som også består av Portugal og Slovenia. De har et [felles arbeidsprogram for perioden fram til 31. desember 2021](#). Trioprogrammet tar utgangspunkt i EUs strategiske agenda for 2019 til 2024 og sier blant at formannskapslandene vil tilstrebe å styrke det indre markedet, de grønne og digitale omstillingene, samt sikre Europas digitale og strategiske uavhengighet. Håndtering av koronapandemien tar også mye plass i programmet.

I følge trioprogrammet må forbrukervernet tilpasses de digitale omstillingene. Forbrukersårbarhet i ulike sektorer løftes fram. Formannskapstrioen støtter Kommisjonens arbeid for å styrke håndheving av forbrukervernregler og internasjonalt samarbeid. Den viser til at forbrukernes tillit til et sterkt forbrukervern og til forbrukerinformasjon er viktig for den økonomiske opphenting etter korona.

Trioen har forventninger til at den europeiske forbrukerstrategien, som ventes 11. november 2020, skal ta inn i seg lærdommer fra koronakrisen. Den ønsker også å ta tak i flere forslag som ventes fra Kommisjonen, som regler om felles ladere for mobiltelefoner og oppdatering av regelverkene om «roaming» og produktsikkerhet. Trioen vil arbeide for gradvis og trygg gjenåpning av turismesektoren, på en måte som ivaretar forbrukerhensyn. Den viser dessuten til at forbrukerdimensjonen er viktig i det grønne skiftet – og at trioen venter spent på forslaget Kommisjonen skal legge fram i 2021 om «forbrukermakt i det grønne skiftet».

På familie- og oppvekstfeltet framhever trioprogrammet den europeiske «barnegarantien», som skal sikre barn tilgang til grunnleggende tjenester og motvirke barnefattigdom. Den ventes fra Kommisjonen i 2021. Den legger også vekt på arbeidet med å forsterke den europeiske «ungdomsgarantien», som Kommisjonen foreslo i juli 2020. Dette tiltaket skal hjelpe unge som faller ut av arbeids- og utdanningsløp. Trioprogrammet nevner også at eldre ble sterkt rammet av koronapandemien og framhever solidaritet mellom generasjonene, verdig aldring og styrking av rettighetene til eldre og andre sårbare voksne.

Trioen ønsker å «mainstreame» likestilling innenfor kjønn og LHBT, fremme kulturelt mangfold, sikre like muligheter for alle og motarbeide enhver form for diskriminering, som for eksempel hatefulle ytringer og vold i hjemmet. Trioen vil styrke EUs arbeid mot antisemittisme. Den ønsker den nye europeiske likestillingsstrategien fra mars 2020 velkommen og ser fram til forslag fra Kommisjonen til regler om åpenhet om lønnsdannelse, som ventes i desember 2020.

2 Hva skjer på forbrukerfeltet?

2.1 Forbrukerfeltet i et nøtteskall

EU-kommisjonen har i sin strategiske tenkning gruppert fagfelt og enkeltsaker slik at de skal passe inn i de politiske hovedlinjene. Så også forbrukerpolitikken: De viktigste forbrukersatsingene er innbakt i Kommisjonens overordnede planer for europeiske grønne og digitale omstillinger, og i gjenoppbyggingsarbeidet etter koronapandemien.

Selv om sakene pakkes inn i grønne eller digitale klær, kan man vanskelig beskyldte Brussel for å ligge på latsiden på forbrukerfeltet. I mars i år la for eksempel Kommisjonen fram en ny europeisk [handlingsplan for sirkulær økonomi](#), som inneholder en rekke interessante forbrukersaker. Kommisjonen arbeider også for fullt med en ny europeisk forbrukerstrategi, som ventes 11. november, og med forslag til oppdaterte regler for plattformer og andre digitale tjenester, som er planlagt i desember 2020. Samtidig ble medlemslandene og Europaparlamentet i juni i år enige om nye felles prosessregler for gruppesøksmål i forbrukersaker. Parallelt med disse sakene, jobbes det med initiativer for å skjerpe kravene til selskapers innsats innen samfunnsansvar, etikk og bærekraft.

I løpet av våren og sommeren har koronapandemien slått inn i europeisk forbrukerpolitikk. For eksempel har det vært diskutert om det bør gjøres unntak fra europeiske regler som beskytter reisende mot økonomisk tap som følge av kansellerte pakke- og flyreiser. Kommisjonen og Europaparlamentet har imidlertid holdt fast ved at forbrukervernnivået ikke skal svekkes, selv om korona stiller næringsdrivende i reiselivsnæringer på store prøver.

Et annet forbrukerrelatert koronautslag, er en kraftig økning i villedende markedsføring og svindel fra aktører som forsøker å sko seg på folks frykt for viruset. Europeiske forbrukermyndigheter, sammen med Kommisjonen, samarbeider nært for å få bukt med dette problemet.

Det hører også med til helhetsbildet at noen forbrukersaker har blitt utsatt som følge av koronapandemien. Dette gjelder spesielt disse sakene, der forslag fra Kommisjonen var ventet i år, men nå er utsatt til 2021:

- Nytt regelverk om «forbrukermakt i det grønne skiftet».
- Revisjon av regelverket om forbrukerkreditt (direktiv 2008/48/EF).
- Revidert produktsikkerhetsregelverk (direktiv 2001/95/EF).

2.1.1 Korona, pakke- og flyreiser

Med koronapandemien forsvant mye av etterspørselen etter de tjenestene reiselivsnæringen tilbyr. Det ble i løpet av våren stadig vanskeligere å krysse landegrensener, og ikke bare sluttet folk å bestille nye reiser, men mange fly- og pakkereiser som var forhåndsbetalt ble også kansellert.

Forbrukerne nyter godt av et høyt beskyttelsesnivå på dette området. De har etter europeiske regler krav på å få pengene de har betalt refundert innen korte tidsfrister, dersom fly- og pakkereiser blir avlyst. Koronautbruddet stilte imidlertid disse regelverkene på prøve. Det tok ikke lang tid før medlemsland og næring forsto at det kunne være vanskelig å holde liv i turoperatører og flyselskaper, dersom de ble nødt til å betale tilbake penger til alle forbrukerne som hadde forhåndsbetalt samtidig. I april og mai la derfor en rekke medlemsland press på Kommisjonen for å få satt deler av disse regelverkene til side. Flere land innførte også nasjonalt regelverk for å hjelpe bransjen, men som stred mot europeiske forbrukerrettigheter. Noen bestemte for eksempel at næringsdrivende ikke behøvde å refundere penger, men i stedet kunne tilby forbrukerne tilgodelapper for reiser som ble kansellert på grunn av korona.

Kommisjonen pekte på at den jevne kvinne og mann har blitt hardt rammet både av de samfunnsøkonomiske konsekvensene av pandemien og av at reisene de har kjøpt og betalt ikke blir noe av. Den anerkjente samtidig at pandemien har skapt store problemer for reiselivsbransjen, og medført en likviditetskrise for mange næringsdrivende. Kommisjonen mente dermed det var viktig å finne en balanse mellom forbrukervern og støtte til virksomheter.

Kommisjonens løsning ble å holde fast ved at forbrukernes rettigheter må respekteres også i en krisesituasjon som dette. Den understreket at europeisk lov gir forbrukerne rett til å få pengene tilbake ved kansellerte fly- og pakkereiser. Samtidig påpekte den at det er mulig å ivareta denne rettigheten på måter som kan hjelpe turoperatører og flyselskaper med å overleve midlertidige likviditetsproblemer i en krisesituasjon.

Kommisjonen anbefalte landene å la næringsdrivende tilby tilgodelapper for kansellerte reiser. Den understreket imidlertid at de næringsdrivende må gjøre dette uten å berøve forbrukerne rettigheten til å få pengene tilbake. I [ikke-bindende anbefalinger](#) om verdikuponger som alternativ til kontant tilbakebetaling fra mai 2020, presiserte Kommisjonen vilkårene som må oppfylles for å kunne tilby forbrukerne tilgodelapper innenfor det gjeldende regelverket: (1) Forbrukerne må kunne velge mellom å få pengene tilbake eller tilgodelapper, (2) forbrukerne må få pengene tilbake dersom de ikke benytter tilgodelappene og (3) tilgodelappene må være sikret mot konkurs hos turoperatøren.

Kommisjonen undersøkte samtidig hvor godt medlemslandene sikrer at fly- og turoperatører respekterer reglene om å betale pengene tilbake til forbrukere ved kansellerte reiser. Etter en runde med skriftlig dialog, tok Kommisjonen de første skrittene mot å åpne traktatbruddsak mot 10 medlemsland for brudd på disse reglene. Ifølge Kommisjonen har de fleste av sakene blitt løst. For noen skyldes dette at de nasjonale bestemmelsene som gjorde unntak fra europeiske forbrukerrettigheter var midlertidige og nå har utløpt. Andre land har endret de avvikende nasjonale reglene som følge av kontakten med Kommisjonen.

2.1.2 Villedende koronamarkedsføring

Koronapandemien har medført en markant økning i villedende markedsføring på nett.

Forbrukermyndigheter i en rekke land har oppdaget at næringsdrivende har forsøkt å utnytte forbrukeres frykt for smitte til å selge munnbind, desinfeksjonsmidler og lignende ved hjelp av falske påstander om at produktene kan forebygge eller helbrede koronainfeksjon.

Kommisjonen har lagt ut informasjon på sine nettsider [om hvordan forbrukere kan unngå å bli villedet på nett i forbindelse med Covid-19](#). Blant tipsene er:

- Vær oppmerksom på skrivefeil som eksempelvis «C?V?D?19», “cor/na?vir?s”. Dette kan være en metode svindlere bruker for å unngå å bli oppdaget av sikkerhetssystemene til plattformer og andre nettoperatører der produktene selges.
- Husk at det ikke finnes vitenskapelig dokumentasjon for at noe matprodukt eller ernæringstilskudd kan forebygge eller kurere Covid-19.
- Vær oppmerksom på markedsføring som kan assosieres med Covid-19, som:
 - #stay safe”, “stay at home”, “social distancing”.
 - Bilder av virus ved siden av produktet som markedsføres.
 - Anbefalinger av produkter eller merkevarer fra helsepersonell, kjendiser, nasjonale og internasjonale offentlige myndighetsorganer, nyhetsmeldinger og annet som tilsynelatende kommer fra troverdige kilder.

Nasjonale forbrukermyndigheter samarbeider tett for å få bukt med denne typen ulovlig markedsføring. De er, sammen med Kommisjonen, i beredskap gjennom det europeiske forbrukervernsamarbeidsnettverket (Consumer Protection Network), der Forbrukertilsynet deltar fra norsk side.

I mars 2020 offentliggjorde dette nettverket en [felles uttalelse](#) om ulovlig markedsføring i forbindelse med pandemien. Kommisjonens representant for justis og forbrukere, Didier Reynders, skrev deretter til en rekke plattformer, sosiale media og søkemotorer. Kommisjonen har offentliggjort svarene den har mottatt, og satt sammen en [oversikt over svar fra store plattformer](#). Disse sa seg i stor grad villig til å samarbeide for å bekjempe villedende markedsføring i forbindelse med korona. Plattformene har også opprettet egne kommunikasjonskanaler for forbrukervernmyndigheter, der disse kan varsle plattformene direkte om ulovlig handelspraksis de oppdager på nettsidene.

I slutten av april gjennomførte europeiske forbrukermyndigheter fra 27 land en felles nettbasert tilsynsaksjon. Hovedfunnene var at mens næringsdrivende med urent mel i posen fremdeles villeder forbrukere, har internettplattformer gjennomført en rekke tiltak for å imøtegå problemet. Kommisjonen kommenterte også at plattformer har [fjernet eller blokkert flere millioner tilfeller av villedende markedsføring](#). Forbrukermyndighetene gjennomførte en tilsvarende tilsynsaksjon i juni, som viste at [en tredjedel av tilbudene som ble undersøkt var tvilsomme](#).

2.2 Ny europeisk forbrukerstrategi (Consumer Agenda)

Ett av de store prosjektene på forbrukerfeltet høsten 2020, er en ny europeisk forbrukerstrategi (Consumer Agenda). Den skal erstatte dagens europeiske forbrukerstrategi, som utløper i 2020.

Kommisjonen planlegger å legge fram den nye strategien 11. november 2020. En offentlig [høring](#) om saken startet 30. juni, sammen med flere andre forbrukersaker. Høringen er åpen til 6. oktober.

Kommisjonen har uttrykt et ønske om klare visjoner for framtidens europeiske forbrukerpolitikk. Samtidig skal strategien bidra til å tilpasse forbrukerpolitikken til dagens politiske prioriteringer. Justis- og forbrukerkommissær Didier Reynders har gjort et poeng av at prioriteringene Kommisjonen definerte før koronapandemien fortsatt er aktuelle. Dette gjelder først og fremst at tiltakene skal støtte opp under de europeiske grønne og digitale omstillingene. Andre prioriterte områder er sårbare forbrukere, håndheving av europeisk forbrukervernregelverk og internasjonalt samarbeid. I tillegg har koronapandemien gjort gjenoppbygging av europeisk økonomi til en prioritert oppgave, og dette vil også gjenspeiles i forbrukerstrategien.

På alle disse områdene framhever Kommisjonen tillit mellom forbrukere, myndigheter og næringsdrivende som en nøkkelfaktor. For å legge til rette for tillit, er det blant annet viktig å sikre klarhet om aktørenes ansvar i kommersielle transaksjoner og god forbrukerinformasjon før og under transaksjonsøyeblikket. Kommisjonen viser for eksempel til at forbrukerne må vite hvor bærekraftige produkter er hvis de skal kunne bidra fullt ut i det grønne skiftet.

I den økonomiske opphenting etter koronapandemien, har Kommisjonen framhevet viktigheten av både å sikre full respekt for forbrukernes rettigheter og å hindre at næringsdrivende hemmes av unødvendige restriksjoner. Kommisjonen viser til at forbrukerkjøp utgjør 54% av EUs BNP, og at opphenting derfor i stor grad vil avhenge av at forbrukerne har tillit til markedet og bruker sin kjøpekraft. God og troverdig forbrukerinformasjon vil ifølge Kommisjonen være en nøkkelfaktor også her.

Kommisjonen peker også på samarbeid over landegrenser som avgjørende for å kunne møte koronakrisen. Det europeiske forbrukervernsamarbeidsnettverket (Consumer Protection Network, der det norske Forbrukertilsynet deltar) har erklært seg enig i at forbrukerstrategien bør legge til rette for økt samarbeid i form av grensekryssende informasjonsdeling, politisk dialog og praktisk samarbeid i enkeltsaker.

2.3 Forbrukermakt i det grønne skiftet

[«Det europeiske grønne skiftet»](#) er en av Kommisjonens fanesaker. Her legges det opp til bærekraftig økonomisk utvikling og vekst, mindre forurensing, lavere klimagassutslipp, bedre helse, økt livskvalitet og nye arbeidsplasser.

Kommisjonen ser forbrukerfeltet gjennom det grønne skifte-prismet. Mannen og kvinnen i gata er viktige bidragsytere dersom det indre markedet skal bli bærekraftig og økonomien skal bli sirkulær. De mest sentrale brikkene i spillet om å engasjere folk flest er den kommende europeiske forbrukerstrategien (se ovenfor) og nye regler som skal fremme «forbrukermakt i det grønne skiftet».

Kommisjonen peker på at mange forbrukere ønsker å bidra til mer bærekraftig forbruk, men opplever at det er vanskelig å gjøre det i praksis. For eksempel kan miljøvennlige produkter være mindre tilgjengelig eller dyrere enn andre varer og tjenester. Mange synes også det er vanskelig å stole på «grønn» markedsføring. Forbrukere kan dessuten ha begrenset tillit til produkters bærekraft og til mulighetene for å få dem reparert hvis de går i stykker. Studier fra Kommisjonen tilsier imidlertid at dersom forbrukere blir bedre informert om bærekraft og muligheter for reparasjon før de handler, er det tre ganger så sannsynlig at de vil kjøpe mer bærekraftige produkter.

I juni 2020 satte Kommisjonen i gang [høring](#) om mulig nytt regelverk for å fremme «forbrukermakt i det grønne skiftet» (*«empowering the consumer for the green transition»*). Planen er å legge til rette for at forbrukerne kan delta mer aktivt i de grønne omstillingene. Høringen er åpen til 6. oktober. Det kommende lovforslaget (nytt direktiv) er planlagt i 2021, etter å ha blitt utsatt fra høsten 2020 på grunn av korona.

Høringen henviser til Kommisjonens nye [handlingsplan for sirkulær økonomi](#) og til enkelte tiltak som nevnes der, som nytt regelverk for dokumentasjon av «grønn markedsføring» og om en mer bærekraftig produktpolitikk. Se avsnittet nedenfor om sirkulær økonomi for mer om planene om et «bærekraftig produktrammeverk».

Blant Kommisjonens kongstanker er regler som skal sikre troverdig og relevant informasjon om produkter og tjenester, for eksempel om forventet produktlevetid og muligheter for reparasjon og reservedeler. Kommisjonen leker også med tanker om å stramme inn på regelverket om markedsføring for å motvirke «grønnvasking» og tidlig produktforeldelse, og å stille minimumskrav til merkeordninger for bærekraft. Parallelt med dette satte den i slutten av august i gang en separat [høring](#) om «felles metode for dokumentasjon av miljømessige fotavtrykk av livsløpet til produkter og virksomheter» (se mer om dette i avsnittet om sirkulær økonomi nedenfor).

Også Europaparlamentet tenker stort om å modernisere Europa gjennom grønn omstilling og støtter i stor grad Kommisjonens ambisjoner innen miljø, klima og bærekraft. Bakteppet er blant annet at de «grønne kreftene» i Parlamentet ble styrket ved parlamentsvalget våren 2019.

Parlamentet arbeider med et rapportutkast kalt [«Mot et mer bærekraftig indre marked for næringsliv og forbrukere»](#) og med en rapport om Kommisjonens handlingsplan for sirkulær økonomi. Når disse dokumentene er ferdigstilt, blir de innspill til Kommisjonens regelverksarbeid. I den grad

det er samsvar mellom Parlamentets og Kommisjonens synspunkter, er det sannsynlig at det Parlamentet foreslår vil finne veien inn i de kommende regelverksforslagene.

Parlamentarikerne er eksempelvis positive til Kommisjonens tanker om å innføre en europeisk rettighet til å få forbrukerprodukter reparert og om at bærekraftige produkter bør være standard på det indre markedet. De er også enig med Kommisjonen i at det bør slås ned på planlagt produktforeldelse, blant annet i forbindelse med oppdateringer av digitale varer og tjenester. Og de mener at forbrukere bør informeres bedre om bærekraftaspekter ved produkter og at det bør innføres økodesignkrav for så mange produkter som mulig.

Samtidig finnes det områder der enkelte parlamentarikere ønsker å gå lenger enn det Kommisjonen har lagt opp til. Et eksempel er en idé fra Parlamentet om å innføre en europeisk avgift på markedsføring, som skal utjevne negative eksternaliteter på grunn av økt forbruk som følge av reklame.

Et interessant poeng er at Parlamentet løfter fram smarttelefoner som eksempel på en type produkt som bør vurderes regulert nærmere. Dette fordi det kan være grunn til å tro at mobiltelefoner bevisst utformes for å ha kortere levetid enn nødvendig. Parlamentet framhever også blant annet «grønnere» offentlige anskaffelser som virkemiddel for å fremme bærekraft.

2.3.1 Sirkulær økonomi og forbrukere

I mars 2020 la Kommisjonen fram en ny europeisk [handlingsplan for sirkulær økonomi](#). Den inneholder en rekke interessante forbrukersaker.

Kommisjonens planer om et «bærekraftig produktrammeverk» er særlig forbrukerrelevant. Tanken er at den sirkulære økonomien skal gi produkter av høy kvalitet, som er funksjonelle, trygge, varer lenger, lar seg reparere og til slutt kan resirkuleres. Dette utgjør en viktig del av det europeiske grønne skiftet og går hånd i hånd med planene for «forbrukermakt i det grønne skiftet» (se ovenfor).

En av ideene er å utvide reglene om økodesign slik at de kan omfatte så mange produktgrupper som mulig, også ut over de energirelaterte produktene som inngår i dette systemet i dag. Kommisjonen snakker for eksempel om et initiativ for sirkulær elektronikk. Der kan man vente seg forslag om krav til mobiltelefoner, laptop og ipader under økodesigndirektivet (2009/125/EF). Målet er å legge til rette for energieffektivitet, holdbarhet, reparasjonsmuligheter, vedlikehold, gjenbruk og gjenvinning. Kommisjonen truer dessuten med å stille økodesignkrav til printere og annet utstyr, dersom bransjen ikke kommer fram til en ambisiøs frivillig ordning innen kort tid.

Når det gjelder forbrukerelektronikk, arbeider Kommisjonen også med regler for ladere for mobiltelefoner og lignende produkter, herunder standardladere. Lovforslag om dette ventes i 1. kvartal 2021, etter opprinnelig å ha vært berammet til 3. kvartal 2020.

Kommisjonen har for øvrig også sagt at den vil vurdere muligheter for et «pantesystem» for elektronikk, kanskje også muligheter til å selge tilbake gamle telefoner og lignende produkter.

En tanke som nevnes både i arbeidet med «forbrukermakt i det grønne skiftet» og sirkulær økonomi, er å innføre en europeisk rettighet til å få produkter reparert. I 2021 er det ventet at Kommisjonen vil legge fram lovforslag om nye rettigheter til reparasjon og tilgang til reservedeler. Elektronikk og IKT-produkter skal være prioritert, blant annet med rettigheter til produktoppdateringer.

Kommisjonen vurderer også å foreslå endringer i europeiske reklamasjonsregler, til tross for at Parlamentet og Rådet i 2019 ble enige om slike regler etter flere års forhandlinger (i det nye forbrukerkjøpsdirektivet (2019/771)).

Det foreligger også initiativer for å pålegge næringsdrivende å dokumentere bærekraftrelaterte markedsføringspåstander ved hjelp av produkt- og organisasjonsspesifikke metoder for måling av miljøfotavtrykk. Dette er et ledd i arbeidet med å motvirke såkalt «grønnvasking» og villedende miljørelatert reklame. I slutten av august 2020 satte Kommisjonen i gang en [høring](#) om «felles metode for dokumentasjon av miljømessige fotavtrykk av livsløpet til produkter og virksomheter».

Kommisjonen utreder også andre muligheter for å øke produktholdbarhet og muligheter for gjenbruk, oppgradering og reparasjon, regulere skadelige kjemikalier i produkter og energi- og resurseffektivitet, begrense engangsbruk og planlagt produktforeldelse, forby destruksjon av usolgte holdbare produkter og innføre et nytt «produkt-som-tjeneste-system» (der tanken er at produsenten forblir eier av produktet eller beholder ansvaret for ytelsen gjennom produktets levetid).

Her kan det nevnes at Kommisjonen jobber med en europeisk tekstilstrategi og med tiltak for å erstatte engangsemballasje, -tallkener og -bestikk for næringsmiddeltjenester. Den jobber også med å integrere miljøaspekter i ikke-finansielle rapporteringsforpliktelser for selskaper og regler for næringslivets samfunnsansvar, etikk og bærekraft (se nedenfor).

2.3.2 Næringslivets samfunnsansvar, etikk og bærekraft

I Brussel omtales ofte arbeid relatert til næringslivets samfunnsansvar, etikk, åpenhet og bærekraft under paraplybegrepet «*Environmental, Social and Governance (ESG) Reporting and Disclosure*». «ESG» omfatter selskapers arbeid med åpenhet knyttet til:

- Bærekraft og klima/miljø, herunder klimarisiko og hvordan virksomheten påvirkes av og påvirker klima og miljø.
- Arbeidstakerrettigheter, likestilling og menneskerettigheter.
- Selskapsstyring, herunder linjen til underleverandører.

EUs tiltak for bærekraft, sosiale forhold og selskapsstyring henger sammen med FNs arbeid med bærekraftsmål, Parisavtalen og saker som det europeiske grønne skiftet. EU har tatt i bruk et bredt spekter av virkemidler for å nå blant annet målene i Parisavtalen, inkludert budsjettpolitikken. Dette gjelder også koronagjenoppbyggingspakken «[Next Generation EU](#)», der det heter at mer moderne eierstyring og selskapsrett skal sikre at miljø- og samfunnsinteresser i større grad blir hensyntatt i forretningsstrategier for økonomisk opphenting etter koronapandemien og i langsiktig selskapsutvikling.

Juncker-Kommisjonen plasserte selskapers samfunnsansvar høyt på den politiske dagsorden, og tematikken har blitt ytterligere spisset under den sittende von der Leyen-Kommisjonen. Saken har såpass høy profil at et lovforslag om bærekraftig eierstyring og selskapsledelse (*sustainable corporate governance*) er med på listen over «[nøkkelinisjoner for 2021](#)», som von der Leyen la fram samtidig som hun holdt sin overordnede tale om EUs tilstand 16. september 2020. Kommisjonen ønsker å legge fram dette lovforslaget tidlig i 2021, trolig i form av endringer i selskapsrettsdirektivet (direktiv (EU) 2017/1132) og aksjonærrettighetsdirektivet (direktiv 2007/36/EF).

Mer konkret er Kommisjonen i gang med å utrede mulighetene for å oppdatere europeiske regler om eierstyring og selskapsledelse (*sustainable corporate governance*). 30. juli 2020 igangsatte den [høring](#) av en foreløpig konsekvensanalyse (*inception impact assessment*) om dette. Høringen er et

forstadium til en mer omfattende konsekvensanalyse og eventuelle etterfølgende regelverksforslag, som nevnt ovenfor.

Problemet som skal løses i denne høringen er at for mange bedrifter fokuserer mer på kortsiktig inntjening enn på langsiktig utvikling og bærekraft. I følge høringen, viser [studier](#) at mange selskaper følger seg presset til denne typen kortsiktig planlegging og at dette har vært en trend i årene fra 1992 til 2018. Dette presset slår ifølge høringen uheldig ut på flere måter, men det mest sentrale er at bedriftene ikke i tilstrekkelig grad kartlegger og sikrer mot risiko for at egne verdi- og produksjonskjeder kan medføre miljømessig, sosial eller menneskerettsrelatert skade.

Flere medlemsland har innført eller vurderer nasjonal lovgivning om bærekraftig eierstyring og selskapsledelse. Kommisjonen advarer mot å forsøke å løse disse problemene nasjonalt, fordi bærekraftutfordringene er globale og går på tvers av landegrenser. For selskaper med produksjonskjeder og virksomhet i flere land vil ulike regler dessuten komplisere og fordyre hverdagen.

I høringen luftet Kommisjonen ideer om hvordan selskaper kan pålegges å «*do no harm*» og hvordan selskapsstyrer kan integrere bredere interesser i sine beslutninger. Blant problemstillingene til vurdering er:

- Hvordan kan selskaper kartlegge risiko for og sikre seg mot samfunnsskadelige virkninger av egen aktivitet, for eksempel på miljø og menneskerettigheter, herunder arbeidstakeres rettigheter og barnearbeid (due diligence-forpliktelser).
- Hvordan kan selskapsstyrer ta hensyn til alle interesser som er relevante for selskapenes bærekraft på sikt, eller for dem som påvirkes av selskapets virksomhet (ansatte, miljø, andre interessenter). Dette ses som en del av styreansvaret.

Kommisjonen viser til at disse tiltakene henger nært sammen med en annen pågående sak: Oppdatering av regelverket om ikke-finansiell selskapsrapportering. Det gjeldende direktivet om dette (2014/34/EU) pålegger visse store selskaper å informere i årsrapportene om kartlegging og risikohåndtering når det gjelder miljø, sosiale forhold, menneskerettigheter, korrupsjon og mangfold i bedriftsstyrer.

En [høring](#) om dette regelverket ble avsluttet 11. juni 2020. Formålet med høringen var å få innspill til Kommisjonens planer om å styrke åpenhet om selskapers og finansinstitusjoners sosiale og miljømessige påvirkning. Revisjonen ses i lys av krav som allerede stilles til investorene som skal finansiere europeiske bedrifter. Målet er å få en rød tråd av rapportering og åpenhet om «ESG» gjennom hele markedet. Kommisjonen ventes å legge fram forslag til revisjon av regelverket om ikke-finansiell selskapsrapportering rundt årsskiftet 2020/2021.

Kommisjonen arbeider også med en oppdatert europeisk strategi for bærekraftig finans. Den første strategien på dette feltet kom i mars 2018, og det er allerede vedtatt tilhørende regelverk som dekker finansmarkedets arbeid med «ESG». Hovedformålet med den første handlingsplanen var å skape insentiver for et mer bærekraftig finansmarked ved å øke oppmerksomheten rundt «ESG»-forhold.

En [høring](#) om denne saken ble avsluttet 15. juli 2020. Den oppdaterte strategien ventes framlagt innen utløpet av året. Den forventes å bygge videre og raffinere utgangspunktet fra handlingsplanen fra 2018. Den oppdaterte strategien vil trolig legge større vekt på risikovurderinger knyttet til miljø og klima. Slike risikovurderinger er forventet å være tosidige, slik at de både vil omfatte hvordan en økonomisk aktivitet påvirker klima og miljø, og hvordan klimaendringer kan påvirke lønnsomheten i

en økonomisk aktivitet. Dette skal bidra til å gjøre næringslivet mer opptatt av langsiktige vurderinger av lønnsomhet. Det er videre forventet at den oppdaterte strategien ytterligere vil legge vekt på økt grad av rapportering og åpenhet om «ESG», som et tillegg til revisjonen av direktivet for ikke-finansiell selskapsrapportering.

Europaparlamentet er også aktive innen bærekraft og samfunnsansvar. Sekretariatet der arbeider for tiden med studier om næringslivets samfunnsansvar (*corporate social responsibility*) i europeisk selskapsrett og om betydningen av selskapsgjennomgang og selskapsansvar (*corporate due diligence and corporate accountability*). Disse studiene bruker parlamentarikerne i sitt arbeid.

Parlamentarikerne har på sin side i september begynt diskusjoner om to rapporter: En om [bærekraftig eierstyring og selskapsledelse](#) (*sustainable corporate governance*) og en om [selskapsgjennomgang og selskapsansvar](#) (*corporate due diligence and corporate accountability*). Disse rapportene er ment som innspill til Kommisjonen, og er utformet som oppfordringer til Kommisjonen om å ta bestemte elementer inn i det den jobber med. I hvilken grad Kommisjonen vil gjøre det vil trolig blant annet avhenge av hvor godt Parlamentets innspill sammenfaller med Kommisjonens egne prioriteringer og synspunkter.

I utkastet til rapport om bærekraftig eierstyring og selskapsledelse oppfordrer Parlamentet eksempelvis Kommisjonen til å:

- Utvide virkeområdet for regelverket om ikke-finansiell rapportering, slik at det kan omfatte langt flere selskaper.
- Foreslå regler om kollektivt ansvar for styremedlemmer for å utforme, informere om og etterprøve bærekraftstrategier.

I utkastet til rapport om selskapsgjennomgang og selskapsansvar oppfordrer Parlamentet Kommisjonen blant annet til å:

- Legge fram forslag til regler som pålegger selskaper å kartlegge, forebygge og forhindre mulige skadevirkninger som berører menneskerettigheter og miljø langs egne verdikjeder.
- Sikre at selskaper holdes ansvarlig for skade de forvolder mot menneskerettigheter og miljø.
- Følge et regelverksforslag som er vedlagt Parlamentets rapportutkast i utformingen av det nye regelverket.

2.4 Forbrukere i det digitale skiftet – en europeisk digital strategi

Det europeiske digitale skiftet er, sammen med den grønne omstillingen, en av Kommisjonens toppsaker. I februar 2020 kom de første strategiske dokumentene på området.

Utgangspunktet er den [digitale strategien](#), som beskriver Kommisjonens planer for de neste fem årene for å få mest mulig ut av digitaliseringen, uten å fravike grunnleggende europeiske verdier, som demokrati, rettferdighet, inkluderende samfunn og sosiale sikkerhetssystemer. Målet er at Europa skal bli verdensledende ved å være tidlig ute med å utnytte ny lovende digital teknologi – med en «*menneskelig, etisk og verdibasert tilnærming*». Det er også et mål å legge til rette for mer rettferdige konkurransevilkår på et digitalt marked som i dag er dominert av noen få mektige aktører. Samtidig skal folk kunne stole på digital teknologi og vite at det som er ulovlig i den fysiske verden også er forbudt på nett.

Den digitale strategien framstiller de digitale endringene som like grunnleggende som den industrielle revolusjon. Kommisjonen mener at dersom man ønsker digitale løsninger tilrettelagt for europeiske

brukere, må Europa selv utvikle teknologi som er skreddersydd for egne behov. Strategien viser til utfordringer, som for eksempel at mange forbrukere føler at de mister kontrollen over egne personopplysninger, at noen digitale plattformer har blitt dominerende på markedet og økende forekomst av usikre produkter, hatefulle ytringer og desinformasjon.

Kommisjonen har en rekke tiltak på tegneblokka, som for eksempel regler for bruk av kunstig intelligens, for digitale tjenester og plattformer, en europeisk datastrategi, handlingsplaner for demokrati og for digital utdanning. Den kommende europeiske forbrukeragendaen og tiltak for sirkulære elektronikkprodukter innenfor den europeiske handlingsplanen for sirkulær økonomi (se ovenfor), ses både gjennom det digitale prismet og som ledd i det grønne skiftet.

Medlemslandene har i utgangspunktet uttalt seg positivt om den digitale strategien. Europeiske ministre med ansvar for IKT la 9. juni 2020 fram et [dokument med omforente synspunkter](#) på initiativet (Rådskonklusjoner). Der anerkjenner medlemslandene det digitale skiftets betydning for europeisk økonomi og samfunn, spesielt når det gjelder utvikling av nye arbeidsplasser, styrking av europeisk konkurranseevne og «det europeiske grønne skiftet».

Landene skriver at digitaliseringen av det indre markedet bør kjennetegnes blant annet av «tillit, sikkerhet, trygghet og forbrukervalg». Teksten framhever også at «økt fart på det digitale skiftet vil være en avgjørende faktor i EUs svar på den økonomiske krisen som er skapt av COVID-19-pandemien». Medlemslandene understreker, «i kjølvannet av koronapandemien», behovet for europeisk teknologisk uavhengighet og lederskap innen digital utvikling, samtidig som grunnleggende europeiske verdier og regler skal ivaretas. Teksten oppfordrer til å trekke lærdommer fra digitale erfaringer fra COVID-19-perioden.

Når det gjelder bærekraft, understreker medlemslandene at det må bygges bro mellom de grønne og digitale skiftene. De slutter seg til Kommisjonens tanker om at IKT-sektoren må redusere både økologiske fotavtrykk og karbonutslipp. Medlemslandene støtter Kommisjonens planer om å bekjempe «digital produktforeldelse» («*digital obsolescence*»), sikre forbrukere informasjon om digitale produkters miljøfotavtrykk og en rettighet til å få defekte eller utdaterte produkter reparert eller oppdatert. Se mer om dette i avsnittet om sirkulær økonomi ovenfor.

2.4.1 Digitale plattformer – forbrukere, demokrati, desinformasjon, hatefulle ytringer

Mens den forrige Kommisjonen ikke ønsket å endre regelverket for hvilket ansvar digitale plattformer har for det som befinner seg på plattformene, sa Ursula von der Leyen allerede før hun tiltrådte at hennes Kommisjon ville foreslå en ny lov for digitale tjenester (en «*Digital Services Act*»). Dette er et sentralt tiltak innenfor det europeiske digitale skiftet, og inngår både i von der Leyens [politiske retningslinjer](#) og Kommisjons [digitale strategi](#).

I følge en [plan](#) offentliggjort 29. september, kan forslag til slikt regelverk ventes framlagt 2. desember 2020.

Sett fra et forbrukersynspunkt, berører saken spesielt spørsmålet om plattformer skal pålegges større ansvar for innhold som tredjeparter legger ut på plattformene. Slikt innhold kan for eksempel være villedende eller aggressiv markedsføring, som direkte kjøpsoppfordringer til barn og reklame som framstår som ikke-kommersiell, selv om den i virkeligheten er betalt av næringsdrivende. Åpenhet og informasjon rundt algoritmer, søke- og sorteringskriterier og systemer for brukeranmeldelser er også eksempler på spørsmål som er viktige for forbrukere når de bruker plattformtjenester.

Etter gjeldende EØS-regler ([e-handelsdirektivet](#)) kan plattformer generelt ikke holdes ansvarlig for tredjepartsinnhold, og de kan heller ikke underlegges systematiske krav om å kontrollere innhold fra tredjeparter. Disse reglene har vært uendret i 20 år og tar dermed ikke høyde for dagens plattformvirkelighet, med aktører som sosiale media, søkemotorer, plattformer for salg av varer og tjenester og skylagringstjenester.

Saken berører også plattformenes ansvar for å oppdage og slå ned på hatefulle ytringer og skadelig innhold. Det er foreløpig uklart om det nye regelverket vil omfatte slike spørsmål. Mens de venter på Kommisjonen, ble Facebook, YouTube, Twitter og en rekke reklame- og markedsføringsselskaper i september 2020 enige, på frivillig grunnlag, om felles definisjoner av [hatefulle ytringer og skadelig innhold](#) på nett. Det foreligger per i dag ingen felles definisjoner av disse begrepene i europeisk regelverk. Disse selskapene ble også enige om frivillige retningslinjer for å slå ned på slikt innhold. Se eget avsnitt om hatefulle ytringer i kapittelet om likestilling nedenfor for mer om dette temaet.

Reglene rundt plattformers ansvar for innhold berører også den [europeiske strategien for å bekjempe seksuelt misbruk av barn](#), som Kommisjonen la fram 25. juli 2020. Se avsnittet om seksuelt misbruk av barn i kapittelet om familie- og oppvekstfeltet nedenfor for mer om dette.

Plattformproblemstillingen kan også vinkles mot desinformasjon og innblanding i demokratiske prosesser. I denne forbindelse har Kommisjonen i september 2020 signalisert at den kanskje ikke ønsker at plattformer skal pålegges nye forpliktelser til å fjerne uønsket eller skadelig innhold. Kommisjonens visepresident for verdier og åpenhet, Vera Jourová, uttalte da at det i arbeidet mot desinformasjon kan være fornuftig å fokusere på hvordan innhold gjøres tilgjengelig for folk, snarere enn på å kreve det fjernet. En slik tilnærming legger stor vekt på ytringsfrihet. Den kan være inspirert av teknologiselskapet Twitter, som helst unngår å fjerne innhold av politisk karakter selv om det kan være problematisk, og heller selv tilføyer kontekstrelatert informasjon for å balansere totalbildet for brukerne. Retningsvalg for Kommisjonens tiltak mot desinformasjon kan ventes i den europeiske handlingsplanen for demokrati, som foreløpig er planlagt framlagt 2. desember 2020, samme dag som forslaget til lovgivning for digitale tjenester.

Med dette sammensatte bakteppet, satte Kommisjonen i juni 2020 i gang [høring](#) om nye regler for digitale tjenester. Høringen var åpen til 8. september og besto av et spørreskjema. Den inneholdt ikke konkrete regelverksforslag og var organisert rundt to hovedsaker:

- Digitale plattformers ansvar for å beskytte brukere og ivareta deres rettigheter. Målet er ifølge Kommisjonen et moderne regelverk for kontroll av innhold og effektiv håndheving.
- Mektige digitale plattformers posisjon som «portvoktere», som bestemmer vilkårene for samspill med konkurrenter og brukere. Målet er her å utvikle et regelverk som legger til rette for at store plattformer opptre redelig og at nye aktører og konkurrenter kan komme inn på markedet.

I tillegg berørte høringen andre spørsmål av betydning for det digitale markedet. Kommisjonen skrev at det kan komme regelverksforslag knyttet til disse spørsmålene etter hvert. Dette gjelder bant annet nettbasert markedsføring, beskyttelse for selvstendig næringsdrivende som tilbyr tjenester på plattformer og styrings- og håndhevingsmekanismer for å styrke det indre marked for digitale tjenester.

De mest forbrukerrelaterte problemstillingene i høringen gjaldt tryggere internett for brukere, og hvordan dagens regler om (begrenset) ansvar for plattformer som mellomledd fungerer i praksis.

Når det gjelder portvokterfunksjonene til digitale plattformer, handler Kommisjonens planer, som luftet i høringen, om å legge til rette for rettfærdige konkurransevilkår i europeiske digitale markeder.

Dette inngår i Kommisjonens planer om oppdatere europeiske konkurranseregler for det digitale området, for å motvirke konkurransevridding. Problemet er at noen plattformer er så dominerende på sine markeder at de selv kan sette reglene for samspill med konkurrenter og brukere. Etter dagens regelverk kan Kommisjonen først gripe inn etter at en aktør har inntatt en dominerende stilling på et marked. Dette systemet kritiseres fra flere hold, og særlig på digitale områder, fordi det innebærer fare for at Kommisjonen ikke kan gripe inn før markedssituasjonen har blitt skadelidende og en aktørs markedsrett har blitt så stor at det kan være vanskelig å gjøre noe med den. Målsetningen er her å sikre valgmuligheter for forbrukere og tilrettelegge for digitale markeder som er konkurransedyktige og åpne for innovasjon.

Kommisjonen vurderer blant annet å innføre «*ex ante-regulering*» av store plattformer. Dette vil i så fall innebære at plattformene underlegges generelle regler som må overholdes, uavhengig av om en tilsynsmyndighet kan påvise at plattformens virksomhet medfører skade i form av konkurransevridding eller skade for forbrukerinteresser.

Det ryktes at slike regler blant annet kan inneholde en «svarteliste» for typer handelspraksis som skal være forbudt *per se* for «portvokterplattformer». Mulige eksempler kan være forbud mot fordelaktig behandling av plattformenes egne tjenester, og mot forhåndsinstallering av applikasjoner på operativsystemer.

Kommisjonen har foreløpig ikke lagt ut sammenstillinger eller lignende rapporter etter denne høringen.

I et dokument med [omforente synspunkter](#) fra europeiske ministre med ansvar for IKT fra 9. juni 2020 (Rådskonklusjoner), sier medlemslandene at det er viktig å handle raskt for å oppdatere regelverket for plattformer. Rådskonklusjonene viser til et behov for klare og harmoniserte regler om ansvar ved digitale tjenester, som sikrer mellomledd (det vil si nettplattformer) rettslig forutberegnelighet.

Medlemslandene viser blant annet til at det er viktig å slå effektivt ned på ulovlige aktiviteter og innhold på nett, samtidig som grunnleggende rettigheter må beskyttes. Rådskonklusjonene viser både til at ytringsfriheten må ivaretas og til at hatefulle ytringer og desinformasjon må bekjempes. Medlemslandene støtter også Kommisjonens utredninger av eventuelle nye regler for å regulere dominerende «portvokterplattformer».

Medlemslandenes kommentarer i disse Rådskonklusjonene må likevel forstås som foreløpige. Landenes endelige synspunkter vil først bli definert etter at Kommisjonen har lagt fram lovforslag, og når tiden har kommet for landene til å bli enige seg imellom om konkrete mandater for å forhandle med medlovgiveren Europaparlamentet.

Europaparlamentet arbeider på sin side med tre rapporter om nytt regelverk for digitale tjenester. De planlegges vedtatt i Parlamentets plenums møte 19. til 22. oktober 2020. Deretter vil de bli oversendt Kommisjonen, som innspill til lovarbeidet som foregår der. På den måten søker Parlamentet å påvirke lovforslaget. Det kan antas at Kommisjonen vil tillegge Parlamentets synspunkter en viss betydning, ettersom Parlamentet jo er medlovgiver sammen med medlemslandene. På den annen side er det ikke alltid Kommisjonens og Parlamentets prioriteringer og synspunkter er sammenfallende.

De tre parlamentsrapportene er sammenfallende på flere punkter. Blant annet argumenterer alle mot å gjøre endringer i prinsippet om at plattformer ikke er ansvarlige for innhold lagt ut av tredjeparter. De er også samstemte om at plattformer ikke bør kunne pålegges generelle

kontrollforpliktelser. I tillegg viser rapportene til at europeisk regelverk bør skille mellom innhold som er ulovlig og annet innhold, som kan være skadelig eller uønsket, men uten å være lovstridig.

Parlamentets komité for det indre marked og forbrukerbeskyttelse (IMCO) har utarbeidet rapporten «[digital tjenestelovgivning – forbedringer av det indre markedet](#)». Denne rapporten var omdiskutert internt i Parlamentet, og før den ble godkjent i komiteen 28. september 2020, kom det inn 1200 endringsforslag. Innholdsmessig favner den også nokså vidt. Komiteen har selv framhevet noen høydepunkter i [denne pressemeldingen](#), som en uttalelse om at det som er forbudt i den fysiske verden også må være forbudt på nett, og at forbrukervern og produktsikkerhet må være grunnprinsipper for den kommende lovgivningen. Rapporten sier også blant annet at plattformer bør gjøre mer for å oppdage og fjerne falske markedsføringspåstander og uredelige næringsdrivende, og at de bør varsle forbrukere raskt dersom de oppdager feil med produkter kjøpt hos dem.

Parlamentets komité for justissaker (JURI) [godkjente 1. oktober 2020](#) et rapportutkast om «[tilpasning av kjøps- og privatrett for næringsdrivende som opererer på nett](#)». Den reiser blant annet spørsmål om yringsfrihet og grunnleggende rettigheter, desinformasjon og personvern. Rapporten anbefaler strengere regler for individuelt tilpasset markedsføring («*targeted marketing*»), ved å begrense mengden data som kan samles om forbrukere, spesielt gjennom sporing av brukernes aktiviteter.

Endelig jobber Parlamentets komité for rettigheter, justis- og innenrikssaker (LIBE) med en rapport om «[digital tjenestelovgivning og utfordringer for grunnleggende rettigheter](#)». Også her foreslår parlamentarikerne blant annet å klargjøre grensegangen mellom ulovlig innhold og innhold som kan være skadelig, men ikke er ulovlig.

2.4.2 Kunstig intelligens

Sammen med den digitale strategien, la Kommisjonen fram sine første tanker om mulig regulering av bruk av kunstig intelligens i februar 2020. Dette var første skritt i oppfølgingen av ett av kommisjonspresident Ursula von der Leyens mer optimistiske løfter: Å legge fram forslag til lovgivning om bruk av kunstig intelligens i løpet av de første 100 dagene ved makten. Da det viste seg at det ikke var mulig å utarbeide lovforslag så raskt, la Kommisjonen i stedet fram høringsdokumentet "[kunstig intelligens - en europeisk tilnærming til utmerkethet og tillit](#)" i februar.

I høringsbrevet framhever Kommisjonen at tillit til kunstig intelligens er avgjørende både for at flere næringsdrivende skal ta teknologien i bruk og for å få aksept for teknologien i befolkningen. Kommisjonen ser slik teknologi som en stor mulighet for Europa, som har tradisjon både for å respektere grunnleggende verdier og for å utvikle trygge, pålitelige og sofistikerte produkter og tjenester. I høringsbrevet skriver Kommisjonen at kunstig intelligens er ett av de viktigste satsingsområdene innen dataøkonomien, og at Europa har muligheten til å bli verdensledende i bruk av denne teknologien nå.

Høringsdokumentet er bygget opp rundt to kjernepunkter: For det første bør Europa utvikle et «*økosystem av utmerkethet*» («*ecosystem of excellence*»). Dette går ut på å mobilisere ressurser langs hele verdikjeden, fra forskning og innovasjon til næringsdrivende og sluttbrukere, for å finne innovative og gode løsninger for bruk av kunstig intelligens, som skal være til beste for hele samfunnet.

For det andre vil Kommisjonen utvikle et «*økosystem av tillit: Et juridisk rammeverk for kunstig intelligens*». Her er poenget at Europa må sikre at kunstig intelligens benyttes i tråd med europeiske regler, blant annet om grunnleggende rettigheter og forbrukervern. Dette er spesielt viktig for bruksområder der teknologien medfører det Kommisjonen definerer som «høy risiko».

Kommisjonen skriver at manglende tillit er en viktig grunn til at kunstig intelligens foreløpig er lite brukt i Europa. Mens forbrukere er skeptiske til maskiner som ikke kan stilles til ansvar for uforståelige beslutninger, bekymrer næringsdrivende seg for manglende rettslig forutberegnelighet. Dette er bakteppet for at Kommisjonen la fram en første europeisk strategi om kunstig intelligens i 2018 og etablerte en høynivåekspertgruppe, som la fram retningslinjer om [«etiske retningslinjer for tillitvekkende kunstig intelligens»](#) i 2019. Kommisjonen skriver at målet nå er å styrke tilliten til kunstig intelligens gjennom lovgivning, slik at flere kan ta slik teknologi i bruk.

Kommisjonen understreker at de som bruker kunstig intelligens i dag allerede må respektere grunnleggende europeiske rettigheter, som regler om personvern, ikke-diskriminering, forbrukervern, produktansvar og produktsikkerhet. Forbrukere forventer samme trygghet uavhengig av om et produkt eller system bruker kunstig intelligens eller ikke. Utfordringen er imidlertid at det kan være vanskelig å anvende dagens regelverk når kunstig intelligens tas i bruk. Det må derfor vurderes om nye regler er påkrevd.

Kommisjonen skriver at eventuelle nye regler bør ha som formål å minimalisere risikoen for at kunstig intelligens kan gjøre alvorlig skade. Mens eksempler som nevnes er fysisk skade på mennesker og gjenstander, brudd på personvern- og forbrukervernregler og diskriminering, antar Kommisjonen at høyest risiko foreligger der det er snakk om å beskytte grunnleggende rettigheter, som personvern og ikke-diskriminering, samt spørsmål knyttet til produktsikkerhet og -ansvar.

Et nøkkelspørsmål ved utarbeidelse av eventuelle regler vil være hvordan virkeområdet skal defineres. Kommisjonen arbeider i utgangspunktet ut fra at reglene bare skal gis anvendelse ved bruk av kunstig intelligens som medfører «høy risiko». For å skille «høy risiko» fra annen bruk, foreslår Kommisjonen en rekke kriterier, der de viktigste skal være å definere «høyrisikosektorer» (for eksempel helsetjenester og transport) og «høyrisikobruk» (som kriminalitetsforebygging). Tanken er at det nye lovverket bare skal få anvendelse på bruk av kunstig intelligens som faller inn under begge kriteriene «høyrisikosektor» og «høyrisikobruk».

For bruk av kunstig intelligens som faller utenfor definisjonen av «høy risiko», tenker Kommisjonen seg at dagens regelverk skal få anvendelse som før. Dermed ser Kommisjonens forslag ikke ut til å innebære endringer for gjeldende regelverk på for eksempel forbrukervernområdet.

Kommisjonen foreslår imidlertid at næringsdrivende på områder som ikke defineres som «høy risiko» skal kunne signalisere at de velger å etterleve europeiske regler for kunstig intelligens gjennom en frivillig merkeordning.

Høringen var organisert som et spørreskjema (survey). Den var i utgangspunktet åpen til 19. mai, men innspillfristen ble forlenget til 14. juni 2020. Kommisjonen har sammenstilt alle høringssvarene i xl-form [her](#) og oppsummert dem i denne [rapporten](#). Det kom i alt inn 1215 innspill til spørreskjemaet og i tillegg over 450 posisjonsnotater.

Overordnet sett var høringsinstansene splittet i synet på behov for å regulere: Mens mange stemmer fra frivillig sektor argumenterte for strengere regler, advarte næringsdrivende *en masse* mot å regulere for mye.

I et dokument med [omforente synspunkter](#) fra europeiske ministre med ansvar for IKT fra 9. juni 2020 (Rådskonklusjoner), er medlemslandenes positive til Kommisjonens overordnede planer. De støtter forslagene om å legge til rette for en «etisk og menneskesentrert tilnærming» til bruk av kunstig intelligens, og om en risikobasert tilnærming til regler for bruk av automatiserte beslutningsprosesser.

Europaparlamentet arbeider med flere rapporter om kunstig intelligens for å påvirke Kommisjonens regelverksarbeid på området. Dette gjelder [kunstig intelligens og sivilrettslige ansvarsforhold](#), [etiske rammer for kunstig intelligens](#), [opphavsrettigheter i forbindelse med teknologi som bruker kunstig intelligens](#), [kunstig intelligens i strafferett og straffeprosess](#) og [kunstig intelligens i utdanning, kultur og audiovisuelle tjenester](#). Rapportutkastene diskuteres for tiden internt i Parlamentet.

Lovforslag om å ivareta sikkerhet, juridisk ansvar, grunnleggende rettigheter og forsvarlig databruk ved bruk av kunstig intelligens ventes fra Kommisjonen i første kvartal 2021. Dette er noe senere enn den opprinnelige planen, som var å legge fram forslag i 4. kvartal 2020.

2.4.3 Europeisk datastrategi

Av kommisjonspresident von der Leyens [intensjonsbrev av 16. september 2020](#), framgår det at forslag til en europeisk «datalov» er blant Kommisjonens «nøkkelsaker» for 2021. Forslag til regler om et regulatorisk rammeverk for data («data governance») er imidlertid planlagt allerede 14. oktober 2020. Sistnevnte vil etter sigende opprette ulike dataområder, der aktører på forskjellige sektorer kan dele data seg imellom. Nærmere regler for hvordan delingen av data skal foregå ventes å komme i dataloven til neste år.

Bakgrunnen for disse initiativene er den [«europeisk datastrategien»](#), som Kommisjonen la fram i februar. Den beskriver bestanddelene i et nytt europeisk rammeverk for datadeling («data governance framework»), og særlig hvordan små og mellomstore bedrifter kan bruke og dele dataressurser på tvers av sektorer. Den peker også på et behov for investeringer i nødvendig datainfrastruktur.

Strategien tar utgangspunkt i at kombinasjonen av at mengden data vokser med svimlende fart og teknologiske endringer skaper nye muligheter for Europa, for eksempel når det gjelder innovasjon og nye arbeidsplasser. Målsetningen er å gjøre Europa attraktivt som satsingsområde, slik at EU innen 2030 i det minste skal tiltrekke seg en andel av dataøkonomien – det vil si data som lagres, behandles og nyttiggjøres – som tilsvarer EUs økonomiske tyngde.

Kongstanken er å utvikle «*europeiske felles dataområder*», som sammen kan utgjøre et indre marked for data. På disse dataområdene skal både personopplysninger og annen informasjon være sikre, samtidig som europeisk næringsliv skal ha enkel tilgang til en nesten utømmelig kilde høykvalitetsdata. Dette vil fostre vekst og skape verdier, men det kan også forutsette at næringsdrivende blir pålagt å dele data med andre. På de felles dataområdene skal europeiske regler håndheves og samme standarder gjelde for alle datadrevne digitale produkter.

En slik utvikling vil forutsette en koordinert europeisk tilnærming for å møte spørsmål som internettilknytning, prosessering og lagring av data, databehandling og cybersikkerhet. Samtidig må tilnærmingen til data bygge på europeiske verdier og regler, og Kommisjonen ser også her for seg en «*menneskesentrert tilnærming*».

Datastrategien tilsier blant annet at bedre bruk av data kan gjøre det enklere for Europa å løse ressurs- og klimautfordringer, utjevne samfunnsmessige ulikheter og treffe bedre beslutninger i næringslivet. Dette forutsetter bedre tilgang til og ansvarlig bruk av data. Meldingen beskriver en rekke utfordringer, som at mange europeiske land har utviklet ulike nasjonale regelverk for data, ubalanse i markedsmakt, manglende virkemidler for enkeltpersoner til å håndheve egne rettigheter og mangel på digitale ferdigheter i befolkningen.

En høring om datastrategien var åpen til 31. mai 2020. Kommisjonen har oppsummert innspillene [her](#). 806 innspill ble mottatt, herunder 230 posisjonsnotater. De fleste respondentene var enige i at Europa trenger en felles datastrategi for å legge til rette for effektiv digital omstilling.

I et dokument med [omforente synspunkter](#) fra europeiske ministre med ansvar for IKT fra 9. juni 2020 (Rådskonklusjoner), uttrykker medlemslandene seg positivt til datastrategien, og oppfordrer Kommisjonen til å legge fram konkrete forslag til regler for «*europeiske felles dataområder*».

Europaparlamentet arbeider også med en [rapport om den europeiske datastrategien](#). Parlamentet støtter opprettelse av europeiske dataområder og oppfordrer Kommisjonen til å foreslå regler for utveksling av data mellom næringsdrivende. For øvrig peker rapporten blant annet på at det kan være vanskelig å skille personopplysninger fra annen data, og anmoder Kommisjonen om å utarbeide veiledninger for bruk av datasett der begge kategoriene inngår. Parlamentet understreker også viktigheten av trygg internasjonal datautveksling innenfor rammene av europeiske personvern- og cybersikkerhetsregler.

2.4.4 Kommunikasjonsvern

Gjeldende kommunikasjonsvernordning (e-databeskyttelse/ePrivacy) er 15 år gammelt. Kommisjonen foreslo å revidere regelverket med en ny forordning i 2017. Forslaget berører blant annet forbrukerfeltet fordi ett av formålene er å sikre effektiv beskyttelse mot reklame man ikke har bedt om. Forordningsforslaget tar også sikte på å oppdatere regelverket i tråd med den teknologiske utviklingen, blant annet slik at det også vil få anvendelse for tjenester som WhatsApp, Facebook Messenger, Skype og Gmail.

Kroatia hadde rådsformannskapet første halvår 2020. De utarbeidet en [statusrapport om arbeidet med den nye forordningen](#), som viser til at landet foreslo enkelte endringer i det foreliggende forslaget, men at reaksjonene fra øvrige medlemsland var blandet. Selv om det ikke nevnes i statusrapporten, oppfattet flere medlemsland det kroatisk utkastet som en utvanning av Kommisjonens forslag. Rapporten sier videre at koronapandemien gjorde det vanskelig å komme videre med saken, men at Kroatia samarbeidet nært med Tyskland, som overtok formannskapet i Rådet 1. juli 2020. Rapporten konkluderer med at mer arbeid er påkrevet.

I et møte for europeiske ministre med ansvar for IKT (Telekområdet) 5. juni 2020, takket EUs kommissær for det indre marked, Thierry Breton, Kroatia for forsøket på å få fart på arbeidet med forordningsforslaget. Breton understreket at koronapandemien har vist at det er viktig å få dette regelverket på plass, for eksempel når det gjelder bruk av anonymisert og aggregert lokalisasjonsdata fra mobiltelefoner og utvikling av advarsels- og forebyggingsapplikasjoner. Ifølge Kommisjonen er nytt regelverk også nødvendig for å sikre bedre rettslig forutberegnelighet. Breton fastslo at kommunikasjonsvernforordningen fortsatt er en prioritert sak for Kommisjonen.

25. juli 2020 la Kommisjonen fram en [europeisk strategi for å bekjempe seksuelt misbruk av barn](#) og 10. september kom et oppfølgende [lovforslag som et midlertidig bidrag](#) i bekjempelsen av nettbaserte overgrep mot barn. Sistnevnte initiativ dreier seg om å forhindre at nye europeiske regler om elektronisk kommunikasjon (forordningen om elektronisk kommunikasjon, som trår i kraft i desember 2020, i kombinasjon gjeldende direktiv om kommunikasjonsvern) skal medføre et utilsiktet forbud mot at plattformer på grunn av personvern hensyn ikke lenger kan overvåke, fjerne og rapportere ulovlig innhold. Bakteppet er at Europa har utviklet seg til å bli et globalt senter for digital lagring (hosting) av barnepornografi på nett. Mer om arbeid mot seksuelt misbruk av barn på nett kan leses i eget avsnitt om dette i kapitlet om familie og oppvekst nedenfor.

2.5 Gruppesøksmål i forbrukersaker

Europaparlamentet og Rådet ble i juni 2020 enige om nye regler for gruppesøksmål i forbrukersaker (direktiv om beskyttelse av forbrukernes kollektive rettigheter). Kommisjonen forslo disse reglene i kjølvannet av flere saker der store grupper av forbrukere ble rammet av brudd på forbrukervernregelverk. Framtredende hendelser var den såkalte «Dieselgate-saken», der store mengder forbrukere ble villedet med hensyn til mengden utslipp fra VW-biler, og «Ryanair-saken», der mange forbrukere ble rammet av kansellerte flyavganger.

Grunntanken bak de nye reglene er at det kan være vanskelig for kvinne og mannen i gata å gå til sak mot en næringsdrivende på egen hånd, og at det kan bli enklere å få rett når man juridisk sett har rett hvis det legges til rette for å gå sammen med andre forbrukere som har blitt rammet av samme overtredelse.

Det nye regelverket forplikter medlemslandene til å sikre at forbrukere kan anlegge gruppesøksmål mot næringsdrivende for brudd på forbrukerrelaterte bestemmelser, som er listet opp i et vedlegg til direktivet. Medlemslandene må opprette lister over «godkjente institusjoner», som skal kunne reise «representasjonssøksmål» på vegne av forbrukere. Søksmålene kan dreie seg om forbud mot adferd fra næringsdrivende, kompensasjon for grupper av forbrukere som er berørt av ulovlig adferd eller både forbud og kompensasjon.

Regelverket skiller mellom nasjonale og grenseoverskridende gruppesøksmål. Det vil være en nasjonal sak dersom et representasjonssøksmål anlegges i landet der den godkjente institusjonen er opprettet og godkjent, uavhengig av om saken omfatter en næringsdrivende som har hovedsete i et annet land eller om forbrukere fra andre land deltar i et eventuelt gruppekrav om kompensasjon. Motsatt vil en grenseoverskridende sak foreligge dersom den reises i et annet land enn der den godkjente institusjonen er hjemmehørende.

I grenseoverskridende saker vil det være krav til gjensidig godkjenning av hvem som kan anlegge sak på vegne av forbrukere (godkjente institusjoner). Kravene til rettslig interesse er derfor foreslått harmonisert. En grenseoverskridende sak vil kunne avvises dersom organet bak søksmålet ikke har «*non-profit making character*» eller er under påvirkning av noen (andre enn forbrukere) som har økonomisk interesse i sakens utfall. I nasjonale saker er derimot kravene til rettslige interesse stort sett overlatt til nasjonal lovgivning.

Det har både for Kommisjonen, Rådet og Parlamentet vært viktig at det nye systemet ikke skulle medføre såkalte «amerikanske tilstander» for gruppesøksmål i Europa. Regelverket inneholder derfor en rekke «sikkerhetsventiler» mot ubegrunnede søksmål. Foruten de allerede nevnte kravene om «*non-profit making character*» og fravær av økonomiske bindinger, er det også bestemmelser om et «*loser pays principle*», som innebærer at tapende part skal dekke motpartens saksomkostninger.

Under koronapandemien ble det et særlig forhandlingsspørsmål om forbrukerrettigheter ved kjøp av flybilletter og pakkereiser skulle omfattes av det nye gruppesøksmålssystemet. Til syvende og sist ble både disse og andre omdiskuterte regelverk, som for eksempel europeiske bestemmelser om personvern (GDPR) og finansielle tjenester, omfattet.

Dette var for øvrig det eneste store lovforslaget på forbrukerfeltet fra forrige Kommisjon som ikke ble ferdigbehandlet før valget til nytt Europaparlament våren 2019. Det kroatiske rådsformannskapet prioriterte derfor saken høyt i første halvår 2020. Det ble en fjær i hatten for dem at Rådet og Parlamentet ble enige om saken på deres vakt.

De nye reglene tar teknisk sett utgangspunkt i og erstatter *direktiv 2009/22/EF om nedlegging av forbod med omsyn til vern av forbrukerinteressser (forbudsdirektivet)*, som er gjennomført i norsk rett i *markedsføringsloven og forskrift 2001-12-20-1586 om forbrukernes kollektive interesser*.

Endelig direktivtekst foreligger foreløpig ikke. Den [foreløpige teksten](#) gjennomgår for tiden språkvask og kvalitetskontroll hos EU-institusjonene i Brussel. Når den endelige teksten har blitt godkjent formelt av Rådet og Parlamentets plenum, vil den bli offentliggjort i EUs «Official Journal». Den vil trå i kraft 20 dager etterpå. Deretter vil medlemslandene ha 24 måneder til nasjonal gjennomføring og ytterligere 6 måneder på seg før regelverket trår i kraft nasjonalt.

2.6 Forbrukerkreditt

30. juni 2020 satte Kommisjonen i gang [høring](#) om revisjon av regelverket om forbrukerkreditt (direktiv 2008/48/EF). Høringen er åpen til 8. oktober 2020.

Forbrukerkredittdirektivet harmoniserer kreditttilbyderes informasjonsforpliktelser overfor forbrukere i kontrakter som gjelder kredittavtaler fra 200 til 75.000 euro. Det gir også forbrukere 14-dagers angrefrist etter inngåelse av slike kontrakter.

Kommisjonen har nettopp gjennomført en evaluering av direktivet, og avdekket diverse svakheter. Dette gjelder forhold som saklig virkeområde, informasjonsforpliktelser for kreditttyter og gjennomføring av kredittsjekk.

Den planlagte revisjonen vil ifølge Kommisjonen også ta høyde for konsekvenser av koronapandemien for kredittmarkedet og forbrukere.

Forslaget til revidert regelverk er planlagt i 2021, etter å ha blitt utsatt fra siste kvartal 2020.

I september 2020 inngikk Kommisjonen for øvrig kontrakt med et konsulentselskap og et forskningsinstitutt om prosjekter for å styrke kvaliteten på kredittrådgivning til europeiske husholdninger. Dette inngår i Kommisjonens arbeid for å motvirke høy husholdningsgjeld blant forbrukere («*over-indebtedness*») Prosjektet består av tre deler:

- Kvantitativ analyse av kredittrådgiveres ressursbehov.
- Arrangementer for å utveksle erfaringer mellom kredittrådgivere.
- Opplæring og kapasitetsbygging i medlemsland.

Som del av dette arbeidet, gjennomføres en nettbasert spørreundersøkelse blant offentlige myndigheter, kredittrådgivere, finansielle tjenestetilbydere, akademikere, forskningsinstitusjoner og andre eksperter i forbrukerøkonomi. Undersøkelsen er tilgjengelig [her](#).

2.7 Produktsikkerhet

Europeiske land har hittil i år rapportert om mer enn 7 millioner påviste tilfeller av usikre munnbind. En omfattende markedsundersøkelse av mulige utrygge koronarelaterte produkter, blant annet i samarbeid med kinesiske myndigheter, er nå på trappene.

30. juni 2020 satte Kommisjonen i gang [høring](#) om revidert europeisk produktsikkerhetsregelverk. Målsetningen er å oppdatere direktiv 2001/95/EF til ny teknologi, spesielt digitalisering. Gjeldende direktiv regulerer sikkerhetsaspekter for diverse forbrukerprodukter, som barneprodukter (men ikke

leker), sykler, treningsutstyr og møbler. Direktivet hjemler også det europeiske varslingsystemet for informasjonsutveksling om utrygge forbrukerprodukter.

Forslaget til revidert regelverk er planlagt i 2021, etter å ha blitt utsatt fra siste kvartal 2020.

Europaparlamentet arbeider for tiden med et rapportutkast med tittelen [«produksikkerhet på det digitale fellesmarkedet»](#). Det omhandler spørsmål om hvordan sikkerheten kan forbedres blant annet for produkter produsert i land utenfor det europeiske markedet og hvordan man kan sikre at produkter fra tredjeland overholder europeiske krav. Rapporten ser også på digitale utfordringer, som bruk av kunstig intelligens og tingenes internett. Parlamentet peker på at tilsynsmyndigheter bør styrkes og understreker viktigheten av troverdig forbrukerinformasjon.

3 Hva skjer på familie- og oppvekstfeltet?

3.1 Europeisk familie- og oppvekstpolitikk møter korona

Sosiale spørsmål har stått på den politiske dagsorden i Brussel lenge. Da den tiltrådte i desember 2019, la Ursula von der Leyens Kommisjon ytterligere vekt på målsetninger som å bekjempe barnefattigdom og ungdomsarbeidsløshet, styrke barns rettigheter og utdanning i unge år, øke størrelsen på Erasmus-budsjettet for å gjøre det mer inkluderende og hjelpe familier med å balansere mellom arbeid og privatliv.

En rekke slike ideer fant veien inn i von der Leyens ["politiske retningslinjer"](#), og de ble utdypet i Kommisjonens melding om ["et sterkt sosialt Europa"](#) fra januar 2020. De passer godt inn i Kommisjonens overordnede målsetninger om å bidra til økt sosial rettferdighet og gjennomføre [Den europeiske søylen for sosiale rettigheter](#).

Koronaviruset har rammet utsatte grupper, som barn, unge og eldre spesielt hardt. Dette er noe av bakgrunnen for at kommisjonspresident von der Leyen i sin tale om EUs tilstand 16. september 2020 bedyret at den økonomiske opphenting etter korona er en gylden mulighet til å bygge et sterkere og bedre Europa «for neste generasjon». Den europeiske koronagjenoppbyggingspakken – som i dag står i sentrum for Kommisjonens planer for å modernisere europeisk politikk – har da også fått navnet [«neste generasjon EU»](#). Der viser Kommisjonen blant annet til at styrking av den europeiske ungdomsgarantien kan hjelpe unge tilbake i arbeid, og til at en europeisk barnegaranti vil gi en hjelpende hånd til mange barn ved å sikre dem tilgang til tjenester som helsestell og utdanning. Kommisjonen peker også på den andre enden av aldersskalaen, og minner på at eldre har blitt hardest rammet helsemessig, samtidig som det også er de eldre som har opplevd å bli mest isolert fra resten av samfunnet.

Det er vanskelig å hevde at Kommisjonens planer på familie- og oppvekstfeltet har stanset opp i møte med koronapandemien. Det er nok riktigere å si at mange av Kommisjonens ideer har fått vind i seilene som følge av viruset. I juli 2020 la Kommisjonen for eksempel både fram forslag for å motvirke ungdomsarbeidsløshet og en europeisk strategi for å bekjempe seksuelt misbruk av barn. Og i september satte den i gang høringer både om en ny europeisk strategi for barns rettigheter og om distriktenes framtidsutsikter mot 2040, som er en av flere planlagte leveranser i Brusselmaskineriets arbeid med demografiske endringer i Europa.

Flere saker er også under utarbeidelse. Til neste år ventes det «grønnbøker» (diskusjonsnotater) om demografiske utfordringer i distriktsområder og aldrende befolkning, igjen i forbindelse med diskusjonene om demografiske endringer. Forslag til en europeisk barnegaranti, som skal sikre alle

barn tilgang til grunnleggende tjenester, kommer også i 2021, i likhet med nye regler som vil pålegge nettplattformer å innrapportere og fjerne innhold som involverer overgrep mot barn. Neste år ventes også en handlingsplan for å gjennomføre sosiale rettigheter. Parallelt med alt dette forhandler Europaparlamentet og Rådet om budsjettet for neste utgave av Erasmus+, som er verdens største utdanningsprogram, med et budsjett for perioden 2014 til 2020 på 14.7 milliarder euro.

3.2 Befolkningsutvikling

De demografiske endringene i Europa er dyptgående. Både medlemslandene, Europaparlamentet og Kommisjonen er opptatt av denne problemstillingen.

EUs medlemsland vedtok 8. juni 2020 fellesuttalelsen "[Demografiske utfordringer: Veien framover](#)". Uttalelsen (Rådskonklusjoner) fastslår at Europa står overfor store forandringer når det gjelder klima, teknologi og befolknings sammensetning. Deretter understreker medlemslandene at europeisk politikk bør prioritere demografiske endringer like høyt som klimanøytralitet og digitalisering.

Dette var bakteppet for at Kommisjonen la fram en politisk høyt profilert rapport om [konsekvenser av befolkningsendringer i Europa](#) 17. juni. Kommisjonen opprettet også en [egen nettside](#) knyttet til befolkningsutvikling.

Tidlig i september deltok Dubravka Šuica, EU-kommisjonens visepresident for demokrati og demografi, i en debatt om demografiske endringer og ungdomsarbeidsløshet i Europaparlamentet. Utgangspunktet var at disse problemstillingene hadde blitt ytterligere aktualisert som følge av koronapandemien.

På spørsmål om hun kunne peke på en utfordring som den aller viktigste, sa Šuica at blant alle problemstillingene listet opp i kommisjonsrapporten, er det å legge til rette for nye arbeidsplasser grunnleggende. Hun understreket at de fleste mulige tiltak på dette området hører inn under medlemslandenes kompetanse. Kommisjonen kan først og fremst komme med anbefalinger. Hun forklarte at rapporten ser på årsakssammenhenger for endringene i befolkningen og hvordan de slår ut i praksis. Den peker på langsiktige utviklingstrekk, som lenger forventet levetid, lavere fødselstall, aldrende befolkning, mindre husholdninger og økende urbanisering. Rapporten viser også til at Europas andel av verdens befolkning blir stadig mindre.

Noen eksempler på demografiske endringer som nevnt i rapporten: Forventet levealder øker, gjennomsnittet i EU i 2018 var 78,2 år for menn og 83,7 år for kvinner. I 2070 antas det at forventet levealder vil være 86 år for menn og 90 for kvinner. Gjennomsnittlig antall barn per kvinne i EU i 2018 var 1.55 og medianalder for fødsel var 31.3. I 2070 forventes det at 30.3% av befolkningen vil være 65 år eller eldre, til sammenligning med 20,3% i 2019, og 13.2% vil være 80 år eller eldre, til sammenligning med 5,8% i 2019. I 2070 vil EUs andel av verdens befolkning dessuten ha sunket til 4%.

Rapporten viser til at de demografiske endringene blant annet vil ha disse konsekvensene: Europas befolkning i arbeidsfør alder synker, noe som medfører behov for å få flere i arbeid og øke produktiviteten. Helse- og omsorgstjenester, samt pensjonssystemer må tilpasses en aldrende befolkning. Demografiske endringer er ofte ulike i forskjellige deler av samme land. Noen regioner vil oppleve store endringer i befolkningsgrunnlaget. 7% av EUs befolkning lever i distriktsområder som påvirkes av både rask befolkningsnedgang og lav BNP per innbygger.

Kommisjonens rapport konkluderer med at det ikke finnes en løsning som kan brukes over alt på utfordringer som utløses av befolkningsutvikling.

7. september 2020 igangsatte Kommisjonen høring om distriktenes framtidsutsikter mot 2040 («*long-term vision for rural areas*»). Kommisjonens ønsker å utvikle en langtidsvisjon for distriktsområder, og høringen er en mulighet til å innhente synspunkter på diverse distriktrelaterte utfordringer. Dette gjelder spørsmål som for eksempel befolkningsnedgang, nettilknytning, lave inntekter og begrensede tjenestetilbud. I tillegg inngår spørsmål om innovasjon, inkludering og bærekraft i forbindelse med grønne og digitale omstillinger, samt koronakrisen.

Høringen er åpen til 30. november 2020 og tilgjengelig via [denne lenken](#). Den er utformet som et spørreskjema (survey).

De neste initiativene fra Kommisjonen i arbeidet med demografiske endringer vil være diskusjonsnotater («grønnpapirer») om aldring og om distriktenes framtidsutsikter mot 2040.

Notatet om aldring kan ventes tidlig i 2021. Det har som formål å stimulere til debatt om konsekvenser av en aldrende befolkning, eksempelvis for pensjons-, omsorgs-, velferdssystemer og arbeidsmarkeder, og for aktiv aldring, ensomhet og solidaritet mellom generasjoner.

Notatet om distriktenes framtidsutsikter mot 2040 kan ventes senere neste år, etter at høringen om samme problematikk er avsluttet og Kommisjonen har analysert innspillene.

Se for øvrig omtale av en felles erklæring fra medlemslandene om ungdom i utkantstrøk i avsnittet om ungdom nedenfor.

3.3 Barn

3.3.1 Barns rettigheter

EUs arbeid for å fremme barns rettigheter er blant annet forankret i FNs barnerettskonvensjon, som alle medlemslandene har ratifisert. På europeisk nivå er barns rettigheter hjemlet i Traktaten om den europeiske union og i Charteret om grunnleggende rettigheter.

Da FNs barnerettskonvensjon fylte 30 år i november 2019, ble det markert i Brussel med høynivåkonferanse med blant annet H.M. Dronning Mathilde av Belgia, Europaparlamentspresident David Sassoli, visepresident for verdier og transparens i EU-kommisjonen Vera Jourová, en rekke Europaparlamentarikere og representanter for FN. Flere talere påpekte at det, til tross for et sofistikert europeisk regelverk, er et godt stykke igjen før man kan si at alle barn nyter godt av de rettighetene de har krav på. Barnefattigdom og barn i migrasjon ble framhevet som spesielt store utfordringer.

Kommisjonen har også pekt på kampen mot barnefattigdom som en prioritet. Den vil legge fram forslag om en europeisk barnegaranti i 2021, som skal sikre alle barn tilgang til grunnleggende tjenester (se nedenfor). Kommisjonen ønsker også å bruke EUs internasjonale handelsavtaler til å fremme nulltoleranse for barnearbeid.

En europeisk strategi for barns rettigheter er også i støpeskjeen. 1. september 2020 satte Kommisjonen i gang en høring om denne strategien, som er ment å utmeisle retningen for kommende EU-tiltak for å ivareta barns rettigheter. Strategien skal gjelde for årene 2021-2024, som er mandatperioden til den sittende EU-kommisjonen. Den kan komme til å inneholde regelverksforslag, policyframstøt og økonomiske incentiver, og tiltakene kan gis anvendelse både internt i Europa og i europeisk utenrikspolitikk.

Høringen finner sted før Kommisjonen har lagt fram et strategiutkast. Den er utformet som et spørreskjema, og Kommisjonen er i selverklært «lyttemodus». I høringen neves forskjellige problemstillinger som kan være aktuelle for strategien. Noen eksempler er barns rolle i det digitale samfunnet og i beslutningsprosesser, vold mot barn, sosial inkludering, barnevennlige rettssystemer, migrasjon og barn i væpnede konflikter.

Blant spørsmålene som stilles i høringen er:

- Hvilke områder bør prioriteres i ditt land når det gjelder barns rettigheter?
- Hvilke områder bør EU prioritere?
- Hvordan kan barns rettigheter sikres bedre i møte med krisesituasjoner som Covid-19?
- Hva bør EU fokusere på for å fremme barns rettigheter i den digitale hverdagen?
- Hva bør EU fokusere på for å motvirke vold mot barn?

Høringen er åpen for alle [via denne lenken](#). Innspillsfrist er 8. desember 2020.

I overgangen september/oktober 2020 arrangerte for øvrig Kommisjonen det årlige seminaret [Forum for barns rettigheter](#). Møtet, som på grunn av korona var digitalt, fokuserte på den kommende strategien for barns rettigheter. Diskusjonstemaene var derfor i stor grad sammenfallende med problemstillingene som er reist i høringen om strategien, som for eksempel:

- Barns deltagelse i europeisk demokrati og politikk.
- Hvorfor trenger vi en europeisk strategi for barns rettigheter?
- Anbefalinger og innspill til den kommende strategien.
- Hva kan vi lære av koronapandemien – barns rettigheter i krisesituasjoner.
- Forebygging av vold mot barn.
- Inkluderende samfunn.
- Inkluderende utdanning.
- Barnevennlig justis.

3.3.2 Barnefattigdom

Barnefattigdom og fattigdom som går i arv er et problem i EU, til tross for at det også har vært en viss positiv utvikling i det siste. Koronapandemien har også forverret situasjonen for mange barn.

I 2013 vedtok medlemslandene en anbefaling om ["å investere i barn"](#). Dette anses som en milestein i arbeidet mot barnefattigdom i Europa. Kommisjonen ønsker nå å ta innsatsen ett skritt videre ved å foreslå en europeisk barnegaranti. Et slikt initiativ er ment å sikre alle barn tilgang til grøntjenester av god kvalitet når det gjelder omsorg, utdanning, ernæring, helse og bolig. Kommisjonens forslag vil komme som en anbefaling til medlemslandene, og det vil være opp til dem å gjennomføre garantien nasjonalt.

Det ser ut til å være bred enighet om noen av elementene som bør inngå i en europeisk barnegaranti, særlig når det gjelder behovet for å utligne ulikheter og å utarbeide europeiske målsetninger for å redusere fattigdom. Det er imidlertid uenighet når det gjelder den nærmere utformingen og virkeområdet for en slik garanti. Det er dermed duket for krevende diskusjoner både mellom medlemslandene i Rådet og mellom landene og Europaparlamentet når Kommisjonen legger fram sitt forslag.

Kommisjonspresident Ursula von der Leyen har satt saken høyt på sin politiske dagsorden. Den er utpekt som en prioritet på det sosiale området, både i hennes [politiske retningslinjer](#) og i meldingen ["et sterkt sosialt Europa"](#). I disse dokumentene erklærer Kommisjonen at den vil legge fram planer for en europeisk barnegaranti i 2021.

I følge tall fra [Europaparlamentet](#), som også Kommisjonen slutter seg til, lever rundt 21% av europeiske barn i fattigdom (målt som at inntektene i husholdningene der de bor er lavere enn 60% av medianinntekten i det aktuelle landet). 8.5% av europeiske barn lever dessuten i «*severe material deprivation*» og 9.3% i husholdninger der ingen har arbeid. Barnefattigdom er et problem i alle EUs medlemsland, selv om det er mest utbredt i Øst-Europa, Baltikum og Middelhavsregionen.

[Parlamentet](#) viser videre til at koronapandemien har forverret fattigdomssituasjonen. En av to arbeidere har ifølge tall fra Eurofund, som Parlamentet viser til, opplevd kutt i arbeidstid og nesten en av tre har mistet jobben. To av fem opplever sin økonomiske situasjon som forverret på grunn av korona. Ifølge OECD rammes de fattigste barna hardest, inkludert barn som er hjemløse og på institusjon. Stengte skoler og karantener øker risikoen for å bli utsatt for dårlig ernæring og vold i hjemmet, fører til økt bekymring og stress og begrenser barns tilgang til familie- og omsorgstjenester.

Historikken for EUs arbeid mot barnefattigdom er som følger:

Rådets anbefaling fra 2013 om ["å investere i barn"](#) oppfordret medlemslandene til å legge bedre til rette for at foreldre kan komme i inntektsgivende arbeid, sikre barn tilgang til utdannings- og omsorgstjenester, sikre adekvate ordninger for barne- og familiestønader, og gjøre det lettere for barn å delta i aktiviteter utenfor skolearbeidet og i beslutningsprosesser som angår dem.

I 2017 la Europaparlamentet, Rådet og Kommisjonen fram [Den europeiske søylen for sosiale rettigheter](#). Den slår blant annet fast at barn har rett til utdanning og omsorgstjenester av god kvalitet, beskyttelse mot fattigdom og tiltak for å fremme like muligheter for alle.

Kommisjonen har oppgaven med å følge med på og støtte medlemsstatene når de gjennomfører anbefalingen om «å investere i barn» fra 2013 og søylen for sosiale rettigheter. I 2017 la den fram en [evaluering](#) av hvordan medlemslandene hadde gjennomført anbefalingen. Noen hovedfunn var at bildet av barn som risikerer fattigdom i Europa varierer kraftig fra land til land (fra rundt 15% i Norge, Sverige, Island, Finland og Danmark til mer enn 40% i Serbia, Bulgaria, Makedonia og Romania). Gjennomsnittet for EU var 26.9% (basert på tall fra 2015). Konklusjonen var at det i 2017 fremdeles var uakseptabelt mange fattige barn i Europa. Evalueringen fant også at mange land hadde gjort lite for å systematisere og styrke arbeidet mot barnefattigdom.

Europaparlamentet har lenge oppfordret Kommisjonen og medlemslandene til å innføre en europeisk barnegaranti. Parlamentet foreslo dette første gang i 2015, i en resolusjon om ["å redusere ulikheter med spesielt fokus på barnefattigdom"](#). Tanken var å sikre alle barn som lever i fattigdom tilgang til gratis helsetjenester, utdanning, omsorg, adekvat bolig og ernæring, som ledd i en integrert plan for å bekjempe barnefattigdom. Parlamentet oppfordret i 2017 igjen Kommisjonen til å utrede mulighetene for en slik ordning.

Kommisjonen offentliggjorde [resultatene fra en studie av muligheter for å gjennomføre en barnegaranti](#) i april 2020. I følge Kommisjonens oppsummering, mente de fleste respondentene at landene burde gjøre mer for å bekjempe barnefattigdom og at EU burde hjelpe dem med det.

Det ligger altså nå an til at Kommisjonen vil foreslå en europeisk barnegaranti i 2021.

3.3.3 Seksuelt misbruk av barn

I slutten av juli 2020 la Kommisjonen fram en sikkerhetsstrategi for EU. Den består blant annet av en [europeisk strategi for å bekjempe seksuelt misbruk av barn](#). Den tar utgangspunkt i at EUs Charter om grunnleggende rettigheter gir barn krav på beskyttelse både på nett og i det virkelige liv. Kommisjonen gjør også et poeng av at kampen mot seksuelt misbruk av barn er en politisk prioritet.

I følge Kommisjonen, har den digitale utviklingen ført med seg et verdensomspennende marked for overgrepsmateriale som involverer barn. Europa, og særlig Nederland, har utviklet seg til å bli et globalt senter for digital lagring (hosting) av barnepornografi på nett. Det ser også ut til at overgrep mot barn øker både på nett og i den fysiske verden.

I følge strategien, har mengden overgrepsmateriale oppdaget i EU økt fra 23.000 tilfeller i 2010 til 725.000 i 2019. Situasjonen skal ha blitt verre under koronapandemien, særlig for barn som bor sammen med overgripere og som har blitt tvunget til å oppholde seg mer hjemme. I tillegg har mange barn tilbragt mer tid på nett, samtidig som det ser ut til at etterspørselen etter barnepornografisk materiale har økt.

Den europeiske strategien skal legge til rette for å slå mer effektivt ned på seksuelle overgrep mot barn. Den skal være et rammeverk for en rekke tiltak både on- og offline. Tidsrammen er 2020 til 2025.

Strategien inngår i Kommisjonens overordnede prosjekt med å modernisere Europa digitalt (det digitale skiftet). Den tar blant annet sikte på å gjøre det lettere å få bukt med overgrepsmateriale på nett. Dette går rett inn i det pågående arbeidet med ny digital tjenestelovgivning, som skal klargjøre og oppdatere reglene rundt plattformers ansvar for innholdet de tilgjengeliggjør. Se mer om arbeidet med digital lovgivning og plattformer i kapittelet om forbrukervern ovenfor.

I strategien for å bekjempe seksuelt misbruk av barn sier Kommisjonen blant annet at den vil vurdere å fjerne eksisterende hindringer for at plattformer kan ta grep for å fjerne ulovlig innhold på eget initiativ. Et mye omtalt slikt hinder er at plattformer i dag kan være skeptiske til å undersøke innhold lagt ut av tredjepersoner, fordi regelverket gjør plattformen ansvarlig for å fjerne ulovlig innhold hvis den først oppdager det.

10. september 2020 la Kommisjonen fram et [lovforslag](#) som et midlertidig bidrag i dette arbeidet. Det dreier seg om å forhindre at nye europeiske regler som trer i kraft i desember 2020 (en forordning om elektronisk kommunikasjon som vil komme i tillegg til et gjeldende direktiv om kommunikasjonsvern) skal medføre et utilsiktet forbud mot at plattformer på grunn av personvern hensyn ikke lenger kan overvåke, fjerne og rapportere ulovlig innhold.

Samtidig arbeider Kommisjonen med et mer omfattende lovforslag, som også er varslet i strategien. Der er planen å pålegge plattformer å avdekke, innrapportere og fjerne ulovlig overgrepsmateriale som involverer barn. Slikt lovforslag ventes framlagt i 2021.

Kommisjonen foreslår også i strategien å opprette et europeisk senter for å forebygge og bekjempe overgrep mot barn. Et «forebyggingsnettverk» der europeiske land kan utveksle erfaringer er også på trappene.

3. august 2020 offentliggjorde Kommisjonen for øvrig en [studie](#) om «best practices» for å håndtere seksuelle overgrep mot barn på nett.

3.4 Ungdom

3.4.1 Ungdomsarbeidsløshet

1. juli 2020 la EU-kommisjonen fram en pakke med tiltak for forebygging av ungdomsarbeidsløshet og styrking av fag- og yrkesopplæring. Framstøtet inngår i gjenoppbyggingsarbeidet etter koronapandemien og i Kommisjonens mer generelle planer om «et sterkt sosialt Europa».

I meldingen «[Youth Employment Support: a Bridge to Jobs for the Next Generation](#)» peker Kommisjonen på at koronapandemien har medført uforholdsmessig stor økning i ungdomsarbeidsløshet. Kommisjonen skriver at ifølge Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO), har en av seks unge i Europa falt ut av arbeidslivet siden mars 2020. Kommisjonen jobber dessuten ut fra at denne krisen er den andre mange unge europeere har opplevd i løpet av sine hittil korte arbeidsliv. Dette er ekstra vanskelig for unge i utsatte grupper, som etniske minoriteter og funksjonshemmede.

I arbeidet med nytt EU-budsjett og koronagjenoppbyggingsfondet «*Next Generation EU*» (se avsnitt 1.2 ovenfor), har Kommisjonen lagt opp til å bruke mange penger på å utvikle arbeidsmuligheter for unge mennesker. Kommisjonen ønsker også å samkjøre ungdomspolitikken med egne planer for modernisering av europeisk politikk gjennom grønne og digitale omstillinger. Samtidig er det slik at Kommisjonen bare kan foreslå økonomiske tiltak. Når det kommer til stykket, er det opp til medlemslandene, til dels i forhandlinger med Europaparlamentet, å prioritere i form av tildeling og budsjett.

Dette er også bakgrunnen for Kommisjonens forslag til medlemslandene om «[en bro til arbeid – styrking av den europeiske ungdomsgarantien](#)». Forslaget er utformet som utkast til «Rådsanbefalinger». I praksis innebærer det at Kommisjonen oppfordrer medlemslandene til å påta seg en felles politisk forpliktelse til å styrke den eksisterende europeiske ungdomsgarantien.

Ungdomsgarantien er en felles forpliktelse medlemslandene påtok seg i 2013 (også gjennom «[Rådsanbefalinger](#)») til å sikre alle under 25 nye muligheter for utdanning, yrkesopplæring eller arbeid dersom de mister jobben eller faller ut av utdanningsløpet. Kommisjonen foreslår nå å utvide virkeområdet for ungdomsgarantien til å gjelde for unge til og med 29 år. Den foreslår også å styrke kompetanseelementene i ungdomsgarantien, for å forberede unge bedre på en stadig mer digital arbeidshverdag.

Det er nå opp til medlemslandene å følge opp forslagene fra Kommisjonen. Sluttresultatet vil bli klart når nasjonale ministre med ansvar for ungdomsfeltet blir enige om en endelig versjon av Rådskonklusjonene. Det er mulig at dette vil skje i et Rådsmøte for arbeid, sosialpolitikk, helse og forbrukersaker (EPSCO) allerede 13. oktober 2020.

Europaparlamentet er også engasjert i å bekjempe ungdomsarbeidsløshet. Parlamentets komité for sysselsetting og sosialpolitikk (EMPL) diskuterte tidlig i september Kommisjonens forslag om å styrke ungdomsgarantien og investere i unge. Komiteen var positiv til å utvide den europeiske ungdomsgarantien og til å knytte arbeidet mot ungdomsarbeidsløshet til de grønne og digitale europeiske skiftene.

Komiteen uttalte seg imidlertid kritisk til at medlemslandene i budsjettforhandlingene har foreslått å kutte ned på budsjettmidlene som Kommisjonen har foreslått til tiltak mot arbeidsløshet. I forslaget til nytt Europeisk Sosialfond+ (European Social Fund) la Kommisjonen opp til å øke tildelingene til tiltak mot ungdomsarbeidsløshet fra 10 til 15%. Da medlemslandene forhandlet om EU-budsjettet i juli, ble de imidlertid enige om å sette disse tildelingene tilbake til 10%. Parlamentet arbeider med en [resolusjon](#) og har utarbeidet et [spørsmål til muntlig besvarelse](#) til Rådet om dette.

Spørsmålet handler om hvorvidt kuttet Rådet har vedtatt kan være i tråd med EUs ambisjoner om å investere i unge, og hvordan nedskjæringene kan forsvares hvis arbeidet mot ungdomsarbeidsløshet er en av EUs høyest prioriterte saker. Parlamentet spør også hvordan Rådet vil oppmuntre medlemslandene til å styrke den europeiske ungdomsgarantien i praksis.

3.4.2 Ungdom i utkantstrøk

I slutten av mai 2020 vedtok EUs medlemsland [en erklæring](#) (Rådskonklusjoner) om hvordan mulighetene til ungdom i utkantstrøk kan styrkes. Problemstillingen henger sammen med en av de større politiske debattene som foregår i Brussel for tiden, nemlig om demografiske endringer i Europa. Se mer om dette i avsnittet om befolkningsutvikling ovenfor.

Rådskonklusjoner er ikke bindende for medlemslandene. I tråd med dette nøyer seg landene seg i denne teksten med å oppfordre seg selv – i tråd med subsidiaritetsprinsippet, som teksten eksplisitt sier – til å redusere ulikheter mellom sentrale og perifere strøk, ved blant annet å fremme tverrsektorielle tiltak for ungdomspolitikken og integrere hensynet til unge i distrikter i all relevant politikktutforming.

Teksten oppfordrer også til å utforske synergieffekter mellom ulike europeiske initiativer på ungdomsfeltet, som Erasmus+, Ungdomsgarantien, Solidaritetskorpset, Det europeiske sosialfondet og Interreg, for å sikre at disse når ut til unge i utkantstrøk. Landene oppfordres videre til å utvikle digitale virkemidler i utdanning, opplæring og ungdomsarbeid, for å styrke det digitale kunnskapsnivået blant unge i distriktene.

Erklæringen viser til at EUs befolkning eldes, spesielt i utkantstrøk, samtidig som urbanisering og sentralisering er viktige drivere for utvikling og modernisering. Disse trendene gjør det nødvendig å sikre tilgang til offentlige og private tjenester, høykvalitetsjobber, utdanning, digitale og fysiske infrastrukturer og så videre i distriktene.

Landene oppfordrer hverandre til å legge til rette for ungdomsdeltagelse i lokalt samfunnsliv, blant annet gjennom frivillig arbeid og solidaritetstiltak. Her trekkes også linjer til europeiske programmer og initiativer som Erasmus+ og den europeiske ungdomsgarantien. Dette knyttes til en rekke offentlige dokumenter som oppfordrer til å bekjempe ulikheter og tilrettelegge for utvikling, som Rådets strategiske agenda, EUs ungdomsstrategi, FNs dagsorden for bærekraftig utvikling og FNs bærekraftsmål.

Rådskonklusjonene tar utgangspunkt i at alle unge skal ha like muligheter til personlig og karrieremessig utvikling, uavhengig av geografiske utfordringer. Konklusjonene viser til at dette er spesielt krevende i krisetider, som under den pågående koronapandemien. Samtidig refereres det til uttalelser i [Rådets strategiske agenda for 2019 til 2024](#) om at ulikheter rammer unge spesielt hardt og utgjør en vesentlig risiko politisk, sosialt og økonomisk.

Ikke-diskriminering, inkludering og muligheter for deltagelse for unge er også blant grunnprinsippene i [EUs ungdomsstrategi 2019-2027](#). Rådskonklusjonene viser her spesielt til «europeisk ungdomsmål nr. 6» om å sikre muligheter for unge i distriktsområder til å bruke sine rettigheter og utvikle seg personlig. Teksten viser også til at EU og medlemslandene har forpliktet seg til å gjennomføre FNs 2030-dagsorden for bærekraftig utvikling og FNs bærekraftsmål, spesielt når det gjelder menneskelig bosetning og ungdomsrelaterte målsetninger.

3.4.3 Ungdom i internasjonalt arbeid

I begynnelsen av juni 2020 vedtok EUs medlemsland [rådskonklusjoner](#) om betydningen av å inkludere ungdom i internasjonalt arbeid. Dokumentet viser til at ungdom er viktige «change makers» og partnere i EUs [omforente tilnærming til internasjonalt utviklingsarbeid](#), FNs [2030-agenda for bærekraftig utvikling](#) og [Parisavtalen om klima](#).

Medlemslandene erklærer at det må investeres i og jobbes med ungdom for å bygge sterke demokratiske samfunn som respekterer menneskerettighetene og rettsstaten, og der alle får være med. Rådet understreker hvor viktig det er at ungdom kan delta på alle samfunnsnivåer.

Medlemslandene påpeker at unge i mange deler av verden er utsatt for fattigdom og sosial og politisk utestengelse. Unges muligheter begrenses ofte av forhold som manglende tilgang til utdanning, opplæring og helse- og omsorgstjenester, tidlig graviditet, mangel på arbeidsmuligheter, lave lønninger, klimaendringer, konflikter og manglende stabilitet, overgrep og menneskesmugling. Unge kvinner og jenter, utviklingshemmede, minoritetsgrupper og LHBT-ungdom er gjerne ekstra utsatt for slike problemer.

Rådskonklusjonene viser videre til at de negative virkningene av koronapandemien og den medfølgende nedstengingen av samfunnet for økonomi og arbeidsliv, vil være spesielt store for unge. Medlemslandene sier de er spesielt bekymret for følgene av pandemien for unge kvinner og jenters sosioøkonomiske muligheter og rettigheter på lengre sikt, og for at eksisterende kjønnsbaserte ulikheter kan øke.

Medlemslandene oppfordrer EU-kommisjonen til, i samarbeid med landene, å jobbe for og med unge på en rekke internasjonale områder. Dette gjelder blant annet å styrke aktivt globalt borgerskap gjennom grenseoverskridende utdanning og ungdomsarbeid, støtte unge kvinner i konfliktforebygging og fredsarbeid og fremme deltagelse for unge i politiske, sosiale og økonomiske beslutningsprosesser som påvirker dem.

Rådet oppfordrer videre Kommisjonen og medlemslandene til å bygge videre på [EUs ungdomsstrategi 2019-2027](#) for å sikre at unge inkluderes i utviklingen av europeisk utenrikspolitikk på meningsfulle måter.

3.4.4 Erasmus+

Erasmus+ er EUs program for utdanning, opplæring, ungdom og idrett. Norge deltar tradisjonelt som programland på lik linje med EUs medlemsland. Programmet har et eget ungdomskapittel med egne målsetninger for hva det skal støtte på ungdomsfeltet, som mobilitet for unge og ungdomsarbeidere.

Erasmus+ er verdens største utdanningsprogram, med et budsjett for perioden 2014 til 2020 på 14.7 milliarder euro.

Under det finske Rådsformannskapet var det høsten 2019 forhandlinger mellom Parlamentet og Rådet om Erasmus+ for kommende programperiode, som er 2021 til 2027. Utgangspunktet for forhandlingene var Kommisjonens [forslag til forordning](#) av 30. mai 2018 om Erasmus+ for den kommende programperioden. Parlamentets utgangspunkt for forhandlingene ble definert i en [resolusjon](#) i mars 2019, og bekreftet av det nyvalgte Europaparlamentet i juli 2019.

Partene ble enige om mye i 2019, men noen viktige spørsmål er fortsatt ikke løst. Dette gjelder blant annet budsjettet. Parlamentet gjorde det klart at det ikke ville forhandle videre før Rådet hadde avklart budsjetttrammene. Rådet kunne på sin side ikke gå inn i forhandlinger om Erasmus-budsjettet før

medlemslandene hadde blitt enige seg imellom om det overordnede EU-budsjettet for 2021 til 2027. Som beskrevet i avsnitt 1.2 ovenfor, ble landene enige om dette budsjettet i juli 2020.

Både Kommisjonen, Parlamentet og medlemslandene mener at Erasmus+ er en suksesshistorie, og et godt eksempel på at det europeiske samarbeidet har positiv betydning for enkeltmenneskers liv. Partene er enige om at programmet bør styrkes i neste programperiode. Kommisjonen forslø opprinnelig (i 2018) å doble budsjettet, mens Parlamentet ønsker en tredobling. Den nye kommisjonspresidenten von der Leyen uttalte i 2019 at hun støttet Parlamentets forslag om tredobling. I meldingen "[et sterkt sosialt Europa](#)" av 14. januar 2020 slo hun også fast at Kommisjonen ønsker å gjøre Erasmus+ mer inkluderende, ved å gjøre det lettere tilgjengelig for ungdom med begrensede muligheter.

I forbindelse med forhandlingene om EU-budsjettet for 2021 til 2027, har imidlertid medlemslandenes og Parlamentets posisjoner beveget seg vekk fra hverandre. Et revidert budsjettforslag fra Kommisjonen fra mai 2020 ble kritisert for å bevilge færre penger til Erasmus+ enn det Kommisjonen hadde foreslått i 2018. Parlamentet ble enda mer misfornøyd med det foreslåtte Erasmus+ budsjettet etter at landene ble enige om det overordnede EU-budsjettet i juli 2020. Parlamentet er bekymret for at Erasmus+ ikke vil kunne møte de høye ambisjonene, dersom det ikke blir bedre finansiert. Foreløpig kan det virke som at Parlamentet står fast ved utgangspunktet om at Erasmus+ budsjettet må tredobles.

Et annet uavklart spørsmål i forhandlingene gjelder beslutningsmekanismene i programmet. Her ønsker Parlamentet å få et ord med i laget når overordnede og prinsipielle avgjørelser om innholdet i programmet og om budsjett disponeringer skal tas i løpet av programperioden.

Et tredje spørsmål gjelder tredjelands, herunder EØS-/EFTA-landenes rettigheter til programdeltagelse.

Forhandlingene om Erasmus+ inngår i de mer omfattende forhandlingene mellom Parlament og Rådet om EU-budsjettet for 2021-2027. Se nærmere om status for dette i avsnitt 1.2 ovenfor.

3.5 Familie

3.5.1 Trygdekoordinering

Kommisjonen la 13. desember 2016 fram forslag til endringer i trygdeforordningen (883/2004) og gjennomføringsforordningen (987/2009). Formålet var å forsøke å forenkle, tydeliggjøre og gjøre det lettere å håndheve regelverket.

Forhandlingene om forslaget har vært vanskelige, både mellom medlemsstatene og mellom Rådet og Parlamentet. Forhandlingene er derfor foreløpig ikke ferdige. Et første møte mellom Parlamentet og Rådet på lenge fant sted i slutten av september 2020. Ingen egentlige forhandlinger ble imidlertid gjennomført, ettersom det tyske formannskapet for tiden ikke har noe formelt forhandlingsmandat fra de andre medlemslandene for å gå videre med saken.

Mulighetene for å kjøpekraftsjustere/indeksregulere familieytelser for arbeidstagere som har familiemedlemmer bosatt i andre land enn der de jobber har vært et diskusjonstema under forhandlingene om revidert forordning. Dette er imidlertid ikke ett av de gjenstående spørsmålene nå. Det ser ut til at de medlemslandene som ønsket å få innført muligheter for kjøpekraftsjustering i det europeiske regelverket har tapt denne kampen.

Østerrike innførte likevel kjøpekraftjustering av familieytelser fra 1. januar 2019. Kommisjonen innledet 24. januar 2019 traktatbruddsak mot landet, fordi den mente slik indeksering strider mot EU-retten og diskriminerer arbeidstagere på grunn av oppholdssted. 14. mai 2020 oversendte Kommisjonen saken til EU-domstolen. En pressemelding om dette kan leses [her](#).

3.5.2 Balanse mellom arbeid og privatliv

Å hjelpe europeiske familier med å balansere mellom arbeid og privatliv er for tiden en viktig sak i Brussel. Et nytt direktiv om dette ble vedtatt 20. juni 2019 ([direktiv \(EU\)2019/1158](#) om *work life balance*). Kommisjonspresident Ursula von der Leyen har signalisert både i [politiske retningslinjer](#) fra i fjor og i den europeiske likestillingsstrategien av 5. mars 2020 (se nedenfor) at Kommisjonen vil følge med på hvordan medlemsstatene gjennomfører dette regelverket.

Det større bildet er her at gjennomsnittlig kvinnelig yrkesdeltagelse i EU er på bare 64,3%. Det er også klare forskjeller mellom kvinner med og uten barn (8.8% flere kvinner uten barn er yrkesaktive). Kvinner tar seg også av flere ubetalte omsorgsoppgaver i hjemmet. Dette var bakgrunnen for at Kommisjonen for flere år siden la fram forslag om å oppdatere direktiv 92/85/EØF (svangerskapsdirektivet). Dette forslaget møtte imidlertid så sterk motstand at Kommisjonen i 2015 trakk det tilbake. Kommisjonen la deretter i 2017 fram forslag til nytt direktiv om «*Work-life Balance*». Dette direktivforslaget ble altså vedtatt i juni 2019.

Dette er ett av de første lovverkene som kommer på plass under [Den europeiske søylen for sosiale rettigheter](#). Formålet er å forbedre kvinners situasjon på arbeidsmarkedet gjennom å legge til rette for bedre fordeling av omsorgsoppgaver i hjemmet.

Landene har tre år på seg til å gjennomføre direktivet, til 2. august 2022. Et unntak fra dette gjelder et krav om å sikre at to måneder av foreldrepermisjonen ikke kan overføres mellom partnerne, der landene har 5 års gjennomføringsfrist, til 2024.

4 Hva skjer på likestilling- og ikke-diskrimineringsfeltet?

4.1 Likestillings- og ikke-diskrimineringsfeltet i et nøtteskall

Både Kommisjonen og Europaparlamentet er ambisiøse på likestillingsfeltet. Kommisjonspresident Ursula von der Leyen har for eksempel erklært at likestilling er «*one of the common values at the heart of the European Union*», «hjertet» i arbeidet med å fremme EUs rettigheter og verdier, og en grunnleggende forutsetning for økonomisk vekst. Europaparlamentet er på sin side en pådriver i en rekke symboltunge saker, som kvinnerepresentasjon i bedriftsstyrer, likelønn, antirasisme og forsvar av LHBT-personer og funksjonshemmedes rettigheter.

Den sittende Kommisjonen er også den første som har en egen likestillingskommissær, Helena Dalli fra Malta. Hun leder en nyopprettet *Task Force for likestilling*, bestående av medarbeidere fra alle relevante deler av Kommisjonen. Kommisjonspresident von der Leyen har i tillegg en ambisjon om at det for første gang skal være like mange kvinner som menn i den politiske toppledelsen i Kommisjonen. Dette ble vanskelig å få til da den politiske kabalen skulle legges høsten 2019. Utviklingen denne høsten har imidlertid vært gunstig for dette prosjektet, ved at den irske kommissæren Phil Hogan, som var ansvarlig for EUs handelspolitikk, måtte gå av som følge av brudd på koronaregelverket i Irland. Han skal erstattes av landskvinnen Mairead McGuinness, dersom hun blir godkjent som ny kommissær av Europaparlamentet i plenums møtet 5. til 8. oktober 2020. Hvis det går veien, vil Kommisjonen fra høsten 2020 bestå av 14 menn og 13 kvinner.

Kommisjonens strategiske plandokumenter, som von der Leyens ["politiske retningslinjer"](#) og meldingen om ["et sterkt sosialt Europa"](#), har lagt lista høyt på likestillingsfeltet. De slår blant annet fast at Kommisjonen vil arbeide for ny antidiskrimineringslovgivning, en europeisk likestillingsstrategi, regler for åpenhet om lønnsdannelse, kjønnskvoter for bedriftsstyrer, en styrket europeisk strategi for funksjonshemmede og bekjempe vold i nære relasjoner.

Like før koronapandemien slo inn rakk Kommisjonen å legge fram en europeisk [likestillingsstrategi](#) for perioden 2020-2025. Dette var hovedleveransen på likestillingsfeltet denne våren, og ble generelt tatt godt imot. Ett av tiltakene i strategien er å legge fram forslag om regelverk for åpenhet om lønnsdannelse. Kommisjonen hadde lovet å legge fram et slikt forslag i løpet av sine første 100 dager ved makten. Det viste seg imidlertid etter hvert at det ikke var mulig å utarbeide regelverksforslag så raskt. Kommisjonen satte i stedet i gang høring om mulig slikt lovverk i form av et spørreskjema. Selve lovforslaget ventes nå 15. desember 2020.

En rykende fersk Kommisjonsleveranse er en europeisk [handlingsplan mot rasisme](#), som kom i september 2020, inspirert av våren og sommerens debatter om «*black lives matter*» og avkolonisering.

I oktober ventes det at Kommisjonen vil legge fram et «strategisk rammeverk for likestilling, inkludering og deltagelse for rom». I november kommer sannsynligvis både en europeisk strategi for likestilling for LHBT-personer og en handlingsplan for likestilling og styrking av kvinners rettigheter i EUs utenrikspolitikk. En ny europeisk strategi for funksjonshemmede er planlagt i 2021.

I møte med denne flommen av politiske initiativer, skiller medlemslandene seg ut ved at de ofte fungerer som en brems på regelverksutviklingen i Brussel. Det er store meningsforskjeller mellom landene på likestillings- og ikke-diskrimineringsfeltet, for eksempel når det gjelder kvinnerepresentasjon i bedriftsstyrer, LHBT-personers rettigheter og bekjempelse av vold mot kvinner. Det er derfor ingen tilfeldighet at det fra Rådets side ikke har vært særlig framgang å spore i noen regelverksprosjekter på dette området så langt i 2020.

Et eksempel på hvor trått det kan gå for medlemslandene på dette området, kom våren 2020 med et forslag til felleserklæring (Rådskonklusjoner) om likestillingskonsekvenser av langtidsomsorgsoppgaver i hjemmet fra det kroatisk rådsformannskapet. Dette initiativet ble torpedert av ett medlemsland, som ikke kunne akseptere at tekstutkastet inneholdt en henvisning til den nye europeiske likestillingsstrategien. Denne henvisningen ville, ifølge dette landet, innebære en indirekte anerkjennelse av Kommisjonens målsetning om at alle medlemslandene og EU burde ratifisere Europarådets konvensjon om vold i nære relasjoner (Istanbul-konvensjonen). Til tross for at de øvrige medlemslandene støttet eller kunne akseptere tekstutkastet, var det ikke mulig å overbevise dette ene landet om at teksten ikke hadde noen sammenheng med Istanbul-konvensjonen. Samtidig var det uaktuelt for mange medlemsland å fjerne henvisningen til den europeiske likestillingsstrategien, som blant annet peker på at fordelingen av langtidsomsorgsoppgaver bidrar til å sementere kjønnsforskjeller i arbeidslivet. Det var derfor ikke mulig å bli enige om en felles erklæring fra medlemslandene. Til slutt offentliggjorde Kroatia teksten som såkalte [«formannskapskonklusjoner»](#) (*Presidency Conclusions*). Den står dermed bare for formannskapslandets regning, selv om det framgår nokså klart av ordlyden at det som står der er akseptabelt for 26 av 27 medlemsland.

Når det gjelder korona, opprettet Det europeiske likestillingsbyrået (EIGE) våren 2020 en [nettside](#) om pandemiens likestillingskonsekvenser. Informasjonen er hentet fra EIGEs forskning og statistikker, og er ment å belyse «de ulike virkelighetene kvinner og menn kan oppleve i lys av pandemien». På nettsiden finnes også ideer til tiltak for å sikre at likestillingsperspektivet ikke blir glemt når politikk skal utformes under korona. Nettsiden er inndelt i kategoriene:

- Førstelinjearbeidere.
- Kjønnskonsekvenser i helse.
- Ubetalt omsorg og arbeid i hjemmet.
- Økonomiske vanskeligheter og kjønn.
- Kjønnbasert vold.
- Mennesker i sårbare situasjoner.

4.2 Europeisk likestillingsstrategi

I mars 2020 la Kommisjonen fram en europeisk [likestillingsstrategi](#) for perioden 2020-2025. Strategien danner rammeverket rundt de ulike tiltakene Kommisjonen vil foreslå på likestillingsfeltet i løpet av sin mandatperiode.

Kommisjonspresident Ursula von der Leyen har fra hun tiltrådte høsten 2019 framhevet at utarbeidelse av en europeisk likestillingsstrategi var en prioritert oppgave. Her skilte hun seg fra forgjengeren Jean-Claude Juncker, som ikke utviklet noen likestillingsstrategi for perioden 2016-2019. Junckers Kommisjon satset heller på en såkalt [«strategic engagement-tilnærming»](#). Forskjellen er at en strategi fastsettes som en femårsplan (*five-year Communication*). Blant annet Europaparlamentet har hevdet at svakheten ved «strategic engagement-tilnærmingen» nettopp er mangelen på en slik overordnet femårsramme, og at dette virket negativt inn på gjennomføringen av Juncker-Kommisjonens likestillingspolitikk i medlemslandene. Europaparlamentet var derfor positive til at Ursula von der Leyens Kommisjon la fram en skikkelig likestillingsstrategi – og det allerede innenfor sine første 100 dager ved makten.

Strategien er stort sett avgrenset til likestilling mellom kvinner og menn. Kommisjonen gjentar budskapet om at kjønnslikestilling er en europeisk kjerneverdi, en grunnleggende rettighet og et nøkkelpriipp i [Den europeiske søylen for sosiale rettigheter](#).

Den viser imidlertid til at selv om 14 av de 20 mest likestilte landene i verden er EU-medlemmer, viser siste utgave av EUs [likestillingsoversikt \(«Gender Equality Index»\)](#) at det går svært sakte framover. EU har samlet sett en likestillingsscore på 67.4 av 100 mulige poeng (100 tilsvarer full likestilling). Dette er bare 5.4 poeng bedre enn i 2005, som var første gang Det europeiske instituttet for likestilling (EIGE) utarbeidet slike oversikter. Dette tallmaterialet omfatter ikke Norge.

Strategien bekrefter også budskapet likestillingskommissær Helena Dalli blant annet uttrykte i et plenumsmøte i Europaparlamentet 4. mars 2020, om at en ambisiøs tilnærming til likestilling er påkrevd nettopp i dag, fordi man har opplevd tilbakeslag for kvinners rettigheter mange steder i Europa. Samtidig viser strategien til utbredte europeiske utfordringer, som forskjeller mellom kvinner og menn i lønns- og pensjonsinntekter, kjønnsdelt arbeidsliv, mannsdominans i maktposisjoner, hatefulle ytringer, trakassering og vold mot kvinner, samt kjønnskisjeer.

Til tross for disse utfordringene er det en positiv og framtidsrettet visjon strategien legger opp til: Målet er et likestilt Europa – uten kjønnsbasert vold, kjønnsdiskriminering og strukturelle ulikheter – der kvinner, menn, gutter og jenter i alle varianter skal ha samme muligheter til å følge drømmene sine og gjøre det godt i livet.

Strategien legger opp til en todelt tilnærming for å nå dette målet: Likestillingshensyn skal inkluderes i alle politikkområder («*mainstreaming*»), samtidig som konkrete tiltak skal fremmes der det er nødvendig. I tillegg skal «*interseksjonalitet*» være et gjennomgående prinsipp, det vil si at man i arbeidet med kjønnslikestilling også skal ta hensyn til forhold som kjønn, rase, etnisitet, religion, sosial klasse, seksuell orientering og funksjonsevne. Med dette utgangspunktet vil likestillingsstrategien ses i sammenheng med andre tiltak, som de kommende initiativene knyttet til funksjonshemmede, LHBT-personer, romfolk og barns rettigheter.

Kommisjonen viser til at de store utfordringene Europa står overfor, som de grønne og digitale skiftene, alle har kjønnsdimensjoner. Gjennom å sikre at det tas hensyn til likestilling mellom kvinner og menn i all europeisk politikkkutforming, kan man legge til rette for at endringene kommer alle i samfunnet til gode. Kommisjonen vil sikre slik «*gender mainstreaming*» i alle større initiativer, blant annet ved hjelp av tidenes første kommissær for likestilling og en nyopprettet «*Task Force for likestilling*».

Som eksempler på hvordan kvinner og menn berøres ulikt av endringene som presser fram det grønne skiftet, skriver Kommisjonen at det er færre muligheter for kvinner som klimaflyktninger og at flere kvinner lever i «energifattigdom».

Kommisjonen viser til at det i 2020 er 25 år siden FNs agenda for kjønnslikestilling og kvinnemakt (erklæringen og handlingsplanen fra Beijing) ble vedtatt. Den nye likestillingsstrategien inngår i EUs bidrag både i arbeidet med FNs bærekraftsmål nr. 5 om kjønnslikestilling og FN-konvensjonen om funksjonshemmedes rettigheter (UNCRPD).

Innholdsmessig inneholder den nye likestillingsstrategien få overraskelser. Kommisjonen bekreftet allerede i meldingen ["et sterkt sosialt Europa"](#) av 14. januar 2020 at strategien særlig ville handle om vold mot kvinner, innsyn i lønn, kjønnsbaserte lønnsforskjeller, kjønnsbalanse i selskapsstyrer, balanse mellom arbeid og privatliv og kjønnsrelaterte spørsmål i forbindelse med klimaendringer og kunstig intelligens.

Sakene Kommisjonen vil prioritere er organisert i 6 kategorier. De listes opp her. Noen av sakene beskrives nærmere i egne kapitler nedenfor:

- **Frihet fra vold og kjønnskisjeer:**

- Arbeid for å få EU til å tiltre Europarådets konvensjon om forebygging og bekjemping av vold mot kvinner (Istanbul-konvensjonen).
- Kjønnsmenestelse og andre skadelige handlinger mot kvinner.
- Vold mot kvinner på nett.
- Kjønnssklisjeer.
- Rettighets- og verdiprogrammet.
- **Å lykkes i en kjønnslikestilt økonomi:**
 - Følge med på hvordan landene gjennomfører det nye direktivet om balanse mellom arbeid og privatliv.
 - Likelønn, også i den digitale tid.
 - Større åpenhet om lønn.
 - Kjønnsforskjeller i omsorg.
- **Kjønnsbalansert ledelse på alle områder**
 - Få vedtatt forslaget til direktiv om kjønnsrepresentasjon i bedriftsstyrer («*Women on Boards*»).
 - Bistå medlemslandene med å utvikle strategier for å øke kvinneandelen blant beslutningstagere, blant annet gjennom det [gjensidige læringsprogrammet for kjønnslikestilling](#).
- **Kjønnslikestilling og interseksjonalitet i all europeisk politikkutforming**
- **Finansiering av likestillingstiltak**
- **Kjønnslikestilling og kvinnemakt globalt**

4.3 Likelønn og kvinnelig arbeidsdeltagelse

Kvinneandelen i europeisk arbeidsliv aldri har vært høyere enn i dag. Likevel viser den europeiske likestillingsstrategien til et «lønns-gap» på 15,7% og et «pensjonsgap» på 30,1% mellom kvinner og menn. Mange kvinner opplever også at det er vanskelig å komme inn i arbeidslivet. Tall fra Kommisjonen viser at gjennomsnittlig kvinnelig yrkesdeltagelse i EU er på 64,3%. Det er også forskjeller mellom kvinner med og uten barn (8.8% flere kvinner uten barn er yrkesaktive). Kvinner tar seg dessuten av flere ubetalte omsorgsoppgaver i hjemmet.

Lønnsforskjellene er der til tross for at lik lønn for likt arbeid har vært nedfelt som en rettighet i EUs traktatverk siden 1957 og også er innarbeidet i nasjonalt regelverk i medlemslandene. Utjevning av disse forskjellene vil forutsette innsats på mange områder. Ett satsingsområde for Kommisjonen er større åpenhet om lønn, ut fra en tanke om at det vil være lettere å gjøre noe med lønnsforskjeller dersom man har tilgang til data om lønnsnivåer og lønnsdannelse.

Kommisjonen har derfor erklært det som en prioritet å legge fram forslag til europeisk lovverk om åpenhet om lønn. Europaparlamentet har lenge oppfordret Kommisjonen til å foreslå slike regler, og kommisjonspresident von der Leyen lovet opprinnelig å gjøre det i løpet sine første 100 dager ved makten. Dette viste seg imidlertid som en for ambisiøs framdriftsplan. I skrivende stund planlegger Kommisjonen å legge fram lovforslaget om likelønn 15. desember 2020.

I følge likestillingsstrategien vil slike regler styrke ansattes rettigheter til informasjon om lønnsnivå, samtidig som de også kan medføre administrasjonskostnader for arbeidsgivere. Før den utformer lovforslag, ville Kommisjonen derfor diskutere hvordan det best kan gjøres med relevante aktører.

Samtidig med at likestillingsstrategien ble lagt fram i mars 2020, satt Kommisjonen derfor i gang en [høring om mulig lovverk for større åpenhet om lønn](#). Høringen var utformet som et spørreskjema. Målet var å innhente informasjon, synspunkter og erfaringer om kjønnsbasert lønnsdiskriminering og

om åpenhet om lønn som virkemiddel for å fremme bevissthet om og gjennomføring av prinsippet om lik lønn for likt arbeid.

Høringen var åpen til 28. mai 2020. I skrivende stund arbeider Kommisjonen med å analysere innspillene, utarbeide en konsekvensanalyse og skrive lovforslag.

4.4 Det digitale kjønnsgapet – handlingsplan for digital utdanning

Digital omstilling er en av hovedsakene for EU-kommisjonen. Den europeiske likestillingsstrategien viser til at digitalisering også er grunnleggende for kvinnelig yrkesdeltagelse. 90% av alle jobber krever i dag grunnleggende digitale ferdigheter. Kommisjonen viser likevel til at bare 17% av studentene og arbeidstagerne som er spesialisert innen IKT-fag, og bare 36% av avgangsstudentene innen vitenskap, teknologi, ingeniørstudier og matematikk («STEM») er kvinner.

Disse utfordringene har Kommisjonen ønsket å ta tak i gjennom en handlingsplan for digital utdanning og en oppdatert europeisk dagsorden for digitale ferdigheter. Den forsterkede europeiske ungdomsgarantien tar også høyde for utsatte grupper, blant annet kvinner under 25 som faller utenfor utdanning og arbeidsliv (se om ungdomsgarantien i kapittelet om familie- og oppvekstpolitikk ovenfor).

Kommisjonens [handlingsplan for digital utdanning](#) kom 30. september 2020, under tittelen «*Resetting education and training for the digital age*». Dette er en oppdatering av handlingsplanen for digital utdanning fra 2018. Handlingsplanen viser til at selv om kvinner utgjør 54% av alle universitetsutdannede, er de kraftig underrepresentert i digitale sektorer. Jenter gjør det generelt godt når de testes i informasjonsferdigheter på skolenivå, men faller fra når det gjelder «STEM-fag» etter hvert som de blir eldre. Bare en av tre avgangskandidater innen «STEM-fag» er kvinner.

Handlingsplanen sier at innsatsen må styrkes for å motivere jenter og kvinner til å søke seg mot slike utdanninger. Det trengs også tiltak for å motvirke kjønnskisjeer og fordommer i digital sektor. Kommisjonen foreslår å:

- Oppmuntre kvinner til å delta i matematiske, naturvitenskapelige og teknologiske fag, i samarbeid med Det europeiske instituttet for innovasjon og teknologi.
- Støtte [EUs STEM-koalisjon](#) for å utvikle læreplaner for høyere utdanning innen ingeniørfag og informasjonsteknologi som er mer attraktive for kvinner.

Sammen med handlingsplanen for digital utdanning, la Kommisjonen også fram en [melding om Det europeiske utdanningsområdet](#). Denne meldingen er utformet i seks «dimensjoner», hvorav en er kalt «inkludering og kjønnsbalanse». Også her pekes det på at kvinner i gjennomsnitt er bedre utdannet enn menn, men at de likevel utgjør et lite mindretall av studentene innen «STEM-fag». Kommisjonen oppfordrer utdanningsinstitusjoner til å:

- Utvikle bedre «kjønnsfølsomhet», det vil si møte gutter og jenter med samme respekt og muligheter til å lykkes.
- Utfordre og bekjempe kjønnskisjeer, særlig der de begrenser gutter og jenters studievalg.
- Fremme kjønnsbalanse i lederposisjoner.

Europaparlamentet arbeider på sin side også med digitale kjønnsforskjeller. I et [rapportutkast om det digitale kjønnsgapet](#) viser parlamentarikerne til at digitalisering har endret europeiske samfunn, men har slått ulikt ut for kvinner og menn. De viser til at IKT-området lider av manglende likestilling. Dette har blant annet kulturelle årsaker, som at mange jenter ikke velger digitale studie- og yrkesveier.

Denne rapporten ser på datagrunnlag, årsaker og mulige tiltak for digitale kjønnsforskjeller. Teksten analyserer disse forholdene på feltene utdanning, arbeidsliv, politikk og samfunnsliv. Den understreker også at det er behov for mer forskning og data.

4.5 Rasisme

18. september 2020 la Kommisjonen fram tidenes første europeiske handlingsplan mot rasisme: «[En likestilt union: Europeisk handlingsplan mot rasisme 2020-2025](#)».

En handlingsplan mot rasisme er ikke nevnt i Kommisjonens strategiske plandokumenter, som kommisjonspresident von der Leyens "[politiske retningslinjer](#)" og meldingen om "[et sterkt sosialt Europa](#)". Den ble først offisielt omtalt i von der Leyens tale om EUs tilstand 16. september 2020.

Saken nådde toppen av den politiske dagsorden i Brussel i sommer, som en konsekvens av debattene om «*black lives matter*» i USA og avkolonisering i Europa. Kommisjonens politiske ledelse diskuterte rasisme og mangfold i juni. Den drøftet blant annet om det er behov for å oppdatere europeisk antidiskrimineringsregelverk, fra Traktaten om den europeiske unions virkemåte og Charteret om grunnleggende rettigheter til ulike direktiver. Kommisjonen konkluderte da med at rasisme er et problem også i Europa, at det er nødvendig å skjerpe innsatsen og at den ville legge fram konkrete planer høsten 2020. Dette har nå kommet i form av denne handlingsplanen.

Ut over handlingsplanen, foreligger allerede flere europeiske tiltak mot rasisme. I tillegg til lovgivning, finnes et europeisk «[rammeverk for å bekjempe uttrykk for rasisme og fremmedfrykt ved hjelp av straffelovgivning](#)». Kommisjonen legger også til rette for informasjons- og erfaringsutveksling gjennom nettverk som [EUs høynivågruppe for bekjempelse av rasisme, fremmedfrykt og andre typer intoleranse](#). Kommisjonen har også sammen med store nettplattformer forhandlet fram frivillige [retningslinjer for å motvirke hatefulle ytringer på nett](#).

Handlingsplanen inngår i Kommisjonens bredere satsing på likestilling, sammen med den europeiske [likestillingsstrategien](#) for perioden 2020-2025, som kom i mars 2020, kommende strategier for å styrke likestilling og inkludering av romfolk (oktober 2020), LHBT-personers rettigheter (november 2020), funksjonshemmede (2021), barns rettigheter (2021) og arbeid mot antisemittisme.

[Handlingsplanen](#) ble presentert av Kommisjonens visepresident for verdier og åpenhet, Vera Jourová, og likestillingskommissær Helena Dalli. Hovedbudskapene fra pressekonferansen om saken 18. september var for det første at nå er forberedelsenes tid forbi – det er på tide å skride til verket. For det andre at det ikke lenger er nok å ikke være rasist – europeernes kollektive bevissthet må endres fra passiv til aktiv antirasisme.

Helena Dalli understreket at arbeidet med å gjøre europeerne til aktive antirasister må begynne i skolen. Rasismeproblematikk må derfor inngå i nasjonale læreplaner. Kommisjonen vil blant annet fremme bevissthet om historiske og kulturelle årsaker til rasisme. Dermed vil den blant annet oppfordre til revisjoner av nasjonale læreplaner for historieundervisning, som med Dallis ord «ofte er utformet av kolonimakter». Kommisjonen ønsker også at alle medlemsland skal ha nasjonale handlingsplaner mot rasisme.

Vera Jourová viste til følgende hovedinnhold i handlingsplanen:

- Lovgivning:

Diskriminering på grunn av rase og etnisk opprinnelse er forbudt i Europa. Kommisjonen vil nå gjennomføre en grundig evaluering for å undersøke om det rettslige rammeverket er i takt med

dagens utfordringer (EU-traktaten, Traktaten om den europeiske unions virkemåte, Charteret om grunnleggende rettigheter, rasediskrimineringsdirektivet 2000/43/EF, «rammeverket for å bekjempe uttrykk for rasisme og fremmedfrykt ved hjelp av straffelovgivning»). Kommisjonen vil også legge fram lovforslag for å sikre at likestillingsorganer som påkrevet etter rasediskrimineringsdirektivet er uavhengige. Kommisjonen vil dessuten sikre at det kommende europeiske regelverket om kunstig intelligens tar høyde for at automatiserte beslutningssystemer kan forsterke fordommer og forskjellsbehandling.

- Samarbeid med frivillig sektor:

Kommisjonen vil opprette et nytt forum for å diskutere med frivillig sektor. Det skal også opprettes en ny stilling som kommisjonskoordinator for antirasisme, som skal sørge for tett kontakt med minoritetsgrupper og samarbeidspartnere. Kommisjonen vil dessuten arrangere et toppmøte om antirasisme i 2021. Rasisme og diskriminering når det gjelder bolig, utdanning, helsetjenester og sosiale rettigheter skal bekjempes ved hjelp av europeiske støtteordninger. Den kommende europeiske strategien for barns rettigheter (se avsnitt om dette i kapitlet om familie- og oppvekstpolitikk ovenfor) skal inneholde tiltak for å motvirke rasisme. Kontakten mellom Kommisjon, medlemsland, likestillingsorganer, frivillig sektor og lokale representanter skal styrkes.

- Mangfold internt i europeiske institusjoner:

Mangfold er ikke godt nok ivare tatt hverken i Kommisjonen, Rådet eller Europaparlamentet. Dette skal imøtegås med å revidere ansettelsesregelverket for Kommisjonen, og de øvrige institusjonene oppfordres til å gjøre det samme.

- Nasjonale myndigheter og næringsliv:

Kommisjonen ønsker at medlemslandene og næringslivet skal gjøre mer. Landene oppfordres til å utarbeide nasjonale handlingsplaner mot rasisme. Kommisjonen vil i samarbeid med medlemslandene utarbeide prinsipper og elementer for slike planer innen utgangen av 2021. Næringslivet oppfordres også til å legge bedre til rette for mangfold.

4.6 Hatefulle ytringer

Kommisjonspresident Ursula von der Leyen sa, i talen om EUs tilstand 16. september 2020, at Kommisjonen vil foreslå å gjøre hatkriminalitet og hatefulle ytringer på grunn av rase, kjønn, religiøs overbevisning og seksuell legning straffbelagt under europeisk lov. Det skal gjøres ved å utvide listen over «EU-forbrytelser» («Eurocrimes») med grunnlag i artikkel 83(1) i traktaten om Den europeiske unions virkemåte. Det framgår av et [dokument](#) framlagt samtidig som talen om EUs tilstand at «lovforslag om å utvide listen over EU-forbrytelser til alle former for hatkriminalitet og hatefulle ytringer» er ett av Kommisjonens «nye nøkkelinitiativer for 2021».

Kommisjonen har sammen med flere store nettplattformer forhandlet fram frivillige [retningslinjer for å bekjempe hatefulle ytringer på nett](#). Retningslinjene ble utformet sammen med Facebook, Microsoft, Twitter og YouTube i 2016. Instagram, Snapchat og Dailymotion sluttet seg til i 2018, Jeuxvideo.com i 2019 og TikTok i september 2020. Retningslinjene dekker dermed de fleste nettplattformene som er aktive i Europa og der hatefulle ytringer kan dukke opp.

Retningslinjene forplikter disse IT-selskapene til å forby hatefulle ytringer og utforme regler og standarder for adferd på sine plattformer. De skal også ha systemer for å undersøke innhold som blir rapportert inn til dem som hatefullt. Selskapene skal undersøke innhold de blir varslet om innen 24

timer og ta ned eller fjerne tilgang til hatefulle ytringer på plattformene. De skal også trene opp egne ansatte og andre samfunnsaktører for å sikre et bredt nettverk av personer som kan melde fra, og de skal ha nasjonale kontaktpunkt for å sikre effektivt samarbeid med myndighetsorganer.

Etterlevelsen av retningslinjene evalueres jevnlig. [Foreløpig siste evalueringsrapport](#) ble lagt fram i september 2019. Den ser på utviklingen fra 2016 til 2019 og sier blant annet at retningslinjene har bidratt til forbedringer, særlig når det gjelder rask utsjekk og fjerning av hatefulle ytringer fra plattformene. I 2016 ble 28% av slikt innhold fjernet, mens tilsvarende tall for 2019 var 72%. I 2016 ble 40% av innrapporterte tilfeller undersøkt innen 24 timer, mens det samme gjaldt 89% i 2019. I følge rapporten har retningslinjene også bidratt til styrket tillit og bedre samarbeid mellom IT-selskaper, sivilt samfunn og myndigheter.

En mindre kontrollrunde gjennomføres årlig. Siste [rapport](#) derfra kom i juni 2020. Den gir en oversikt over antall tilfeller meldt inn i en kontrollperiode på 6 uker (november/desember 2019), hvor lang tid det tok å vurdere de innmeldte tilfellene, antall tilfeller av hatefulle ytringer som ble tatt ned, tilbakemeldinger til dem som melder fra til plattformene og grunnene til innrapporteringen.

Kontrollrunden viser at 90% av innrapporterte tilfeller ble undersøkt i løpet av 24 timer og at 71% av tilfellene ble fjernet fra nettsidene. Selv om den gjennomsnittlige hastigheten på å fjerne hatefulle ytringer er stabil, er det forskjeller mellom de forskjellige plattformene. De fleste plattformene har dessuten rom for forbedring når det gjelder å gi tilbakemelding til dem som melder fra om hatefulle ytringer.

23. september 2020 ble Facebook, YouTube, Twitter og en rekke reklame- og markedsføringsselskaper enige, på frivillig grunnlag, om felles definisjoner av [hatefulle ytringer og skadelig innhold](#) på nett. Det foreligger per i dag ingen felles definisjoner av disse begrepene i europeisk regelverk. Selskapene påtok seg også frivillige forpliktelser til å bekjempe hatefulle ytringer og skadelig innhold. Samarbeidet foregår gjennom «Den globale alliansen for ansvarlige media». Tanken er at når alle er enige om hva de mener når de snakker om disse begrepene, vil det være lettere for bransjen å slå konsekvent og effektivt ned på slikt innhold. Selskapene brukte 15 måneder på å bli enige om disse retningslinjene. Denne handlekraften til å selvregulere kan ha sammenheng med at Kommisjonen arbeider med forslag til nye regler for digitale tjenester. Der er ett av spørsmålene om plattformer skal pålegges, gjennom lovverket, større ansvar for innholdet de tilgjengeliggjør. Mer om ny digital tjenestelovgivning kan leses i kapittel 2 om forbrukerfeltet.

4.7 LHBT

Kommisjonen har varslet at den vil legge fram en europeisk strategi for å styrke LHBT-personers rettigheter 11. november 2020. Strategien vil trolig videreføre mange av tiltakene Kommisjonen har arbeidet med i perioden 2015 til 2020, som å støtte frivillige organisasjoner økonomisk og fremme dialog med frivillig sektor. Den vil også fremme gjensidig anerkjennelse av familieforhold mellom europeiske land.

I 2015 la Kommisjonen fram en [tiltaksliste](#) for å styrke likestilling for LHBT-personer. Dette var det første europeiske rammeverket for å beskytte LHBT-personer. Medlemslandene svarte med å [oppfordre Kommisjonen](#) til å utarbeide årlige rapporter om framdriften i arbeidet med å fremme LHBT-personers rettigheter i Europa. [Den foreløpig siste rapporten](#) kom i forkant av den internasjonale dagen mot homofobi og transfobi, 17. mai 2020.

Der skriver Kommisjonen at situasjonen for LHBT-personer i Europa har bedret seg i årene fra 2015 til 2019. Blant annet har flere land anerkjent seksuell orientering og kjønnsidentitet som grunnlag for beskyttelse mot diskriminering i nasjonal lovgivning og flere land har anerkjent ekteskap mellom personer av samme kjønn. Kommisjonen framhever også at den finansierer frivillige organisasjoner som arbeider for LHBT-rettigheiter gjennom EUs flerårige samarbeidsprogram for rettigheter og verdier.

På den annen side viser Kommisjonen til en fersk [rapport fra EUs byrå for grunnleggende rettigheter](#), som dokumenterer at Europa fortsatt er langt fra full likestilling for LHBT-personer. Rapporten er den mest omfattende undersøkelsen som finnes om hatkriminalitet og diskriminering mot LHBT-personer og følger opp byråets [første studie](#) om dette fra 2012.

Rapporten viser at det har vært begrenset framgang for LHBT-personer i Europa i de syv årene fra forrige undersøkelse. Flere lesbiske, homofile, bi-, trans- og interseksuelle er i dag åpne om egen identitet enn tidligere, selv om forekomsten av frykt, vold og diskriminering fremdeles er høy. 58% av respondentene hadde opplevd trakassering eller vold i løpet av de siste fem årene. Dette er en økning sammenlignet med 2012, da 45% ga uttrykk for det samme.

40 prosent av respondentene hadde opplevd seksuell trakassering. 43% hadde vært utsatt for diskriminering, opp fra 37% i 2012.

Få LHBT-personer som utsettes for diskriminering eller vold melder fra om dette. I denne undersøkelsen hadde 14% meldt fra om fysiske angrep og 17% om diskriminering.

Det er store forskjeller i LHBT-personers situasjon fra land til land i Europa. 40% mente det nå er færre fordommer mot LHBT-personer, mens 37% mente at samfunnet har blitt mer fordomsfullt. I Irland mente eksempelvis 70% at samfunnet hadde blitt mer tolerant, mens 64% i Frankrike opplevde at fordommene hadde økt.

EUs byrå for grunnleggende rettigheter anbefaler:

- Økt innsats for å forebygge, etterforske og straffe hatkriminalitet, som LHBT-personer er særlig utsatt for.
- Gode regelverk er ikke nok – det bør også legges bedre til rette for å melde fra om diskriminering og hatkriminalitet. Dette innebærer blant annet sterkere innsats for å bekjempe homofobi og å styrke standarder for ikke-diskriminering.
- Nasjonale handlingsplaner bør utarbeides for å fremme respekt og likeverd for LHBT-personer.

Europaparlamentet har også markert seg i forbindelse med LHBT-personers rettigheter. Den arrangerte blant annet 15. mai 2020 en [pressekonferanse](#) om «framtiden for LHBT-personer i Europa». Der viste Evelyn Regner, ordfører i Europaparlamentets komité for kvinners rettigheter og kjønnslikestilling, til at situasjonen for LHBT-personer er spesielt vanskelig i Ungarn og Polen. Dette som følge av målrettede politiske strategier fra disse landenes myndigheter. Fabio Massimo Castaldo, Parlamentets visepresident for menneskerettigheter og demokrati, understreket at LHBT-personers rettigheter er menneskerettigheter og at trusler mot disse rettighetene er trusler mot grunnleggende europeiske verdier. Han oppfordret også til bedre integrering av LHBT-personers rettigheter i EUs utenrikspolitikk.

Europaparlamentet i plenum diskuterte 14. september 2020 en resolusjon om rettstatsproblemer i Polen. Situasjonen for LHBT-personer i landet er ett av forholdene som omtales i denne resolusjonen.

I forbindelse med debatten stilte Parlamentet også spørsmål til Kommisjonen om hva den vil gjøre med at flere polske områder har erklært seg som «LHBT-fri soner».

I [resolusjonen](#), som ble vedtatt 17. september med 513 stemmer for, 148 mot og 33 avstående, uttrykker Parlamentet blant annet sin bekymring for:

- Ytringsfrihetens kår i Polen, problemer for mediefrihet, mangfold, akademisk ytringsfrihet, møtefrihet og stigmatisering av NGO'er som aktører for fremmede makter.
- *De facto* kriminalisering av seksualundervisning, sterke begrensninger på muligheter for abort og prevensjonsmidler, hyppig forekomst av hatefulle ytringer, offentlig diskriminering, vold mot kvinner (inkludert den polske regjeringens erklæring om å trekke landet fra Istanbul-konvensjonen), hjemmevold og intoleranse mot sårbare grupper.
- Massearrestasjoner og mishandling av 48 LHBT-aktivister 7. august 2020 og den polske kirkes offisielle holdning i favør av konverteringsterapi.

Parlamentet diskuterte også LHBT-personers rettigheter i plenum i desember 2019. Da ble en [resolusjon som fordømmer alle former for diskriminering av homofile, lesbiske, bifile og transpersoner](#) vedtatt med 463 stemmer for, 107 mot og 105 avstående. Foranledningen var også den gangen de «LHBT-fri sonene» i Polen. Parlamentarikerne uttrykte dessuten bekymring over et økende antall angrep mot lesbiske, homofile, biseksuelle, transpersoner og flerkjønnede mange steder i Europa. Resolusjonen fra desember 2019 viser til homofobe uttalelser i en valgkampanje i Romania og til hatefulle ytringer mot LHBT-personer i forbindelse med valgkamper i Estland, Polen, Spania, Storbritannia og Ungarn. Parlamentet la i desember 2019 også ut en [pressemelding om at det fordømmer "LHBT-fri soner" i Polen](#).

I plenumsdebatten 14. september 2020 stilte Europaparlamentet Kommisjonen [spørsmål](#) om «de LHBT-fri områdene» i Polen og om Kommisjonen vil reise traktatbruddsak mot landet på grunn av disse sonene. Bakgrunnen var en [dom fra EU-domstolen](#) fra april 2020, som slår fast at homofobe uttalelser kan kvalifisere som diskriminering i arbeidslivet, dersom de kommer fra en person som kan oppfattes å kunne påvirke arbeidsgivers ansettelsespolitikk. Avgjørelsen (C-507/18) omtales nærmere i denne [pressemeldingen](#) fra EU-domstolen.

I debatten påpekte Kommisjonens visepresident for verdier og åpenhet, Vera Jourová, at Kommisjonen har mottatt mange klager fra europeiske borgere knyttet til LHBT-personers situasjon i Polen. Jourová understreket at likestilling for alle står høyt på kommisjonspresident Ursula von der Leyens prioriteringsliste. Kommisjonen fordømmer enhver form for diskriminering mot LHBT-personer.

Jourová sa videre at avgjørelsen fra EU-domstolen om at homofobe uttalelser kan kvalifisere som diskriminering i arbeidslivet, tilsier at enhver situasjon der slik diskriminering kan være aktuelt må vurderes konkret. De ulike erklæringene om LHBT-frie soner fra forskjellige polske myndigheter er ulikt utformet. Mens noen fokuserer på «ideologi» i forbindelse med utdanning, viser andre til ansettelsesrelaterte forhold. De polske erklæringene kan derfor ikke skjæres rettslig over en kam.

I følge Jourová hadde Kommisjonen så langt ikke mottatt konkrete klager fra enkeltpersoner om at noen av de polske erklæringene stred mot individuelle rettigheter etter EUs regelverk. Kommisjonen følger likevel saken nært og er i gang med å undersøke om de polske erklæringene bryter europeiske ikke-diskrimineringsregler. Dersom den mener dette er tilfellet, vil den reise sak mot Polen.

Kommisjonen har også oppfordret polske myndigheter til å oppheve erklæringene og til å stille seg klarere bak LHBT-personers rettigheter.

Dagen etterpå uttalte kommisjonspresident Ursula von der Leyen i sin tale om EUs tilstand at «LHBT-fri soner er humanitetsfrie soner», som det ikke er plass til i EU.

I debatten 15. september uttalte et klart flertall av europaparlamentarikerne at utviklingen i Polen er uakseptabel. Mange parlamentarikere kritiserte både EUs medlemsland og Kommisjonen for ikke å ta grep overfor landet. Det ble framhevet at saken Kommisjonen reiste i 2017 mot Polen for brudd på grunnleggende europeiske rettigheter har stått i stampe i Rådet siden 2017 og at medlemslandene under forhandlingene om nytt EU-budsjett denne våren ikke ble enige om å stille krav til å overholde rettsstatsprinsipper for å kunne motta EU-støtte. Kommisjonen ble kritisert for ikke å følge opp retorikken om å beskytte europeiske verdier med faktisk handling, blant annet ved å ennå ikke å ha reagert overfor de polske «LHBT-fri sonene». Flere parlamentarikere poengterte at det ikke er mulig å skille LHBT-personers rettigheter fra menneskerettigheter og europeiske grunnleggende verdier.

På den annen side erklærte et mindretall av europaparlamentarikerne at det ikke finnes «LHBT-fri soner» i Polen. De avskrev også Europaparlamentets definisjon av rettsstatsprinsipper som venstrevridd propaganda, og snakket pent om den polske regjeringens innsats for å fremme tradisjonelle familieverdier. Det ble også sagt at Europaparlamentets resolusjoner og Kommisjonens tiltak er uakseptable angrep på Polen som uavhengig nasjon.

4.8 Vold mot kvinner og i nære relasjoner

4.8.1 Kjønnsslemlestelse og andre skadelige handlinger mot kvinner

I den europeiske likestillingsstrategien fra mars 2020 viser Kommisjonen til at kjønnsslemlestelse, påtvungen abort og sterilisering, samt «æresrelatert vold», som tvangsekteskap, og andre skadelige handlinger mot kvinner og jenter er alvorlige overgrep.

Strategien varsler at EU vil legge fram anbefalinger om forebygging av slike skadelige handlinger, blant annet i utdanning, offentlige tjenester og rettssystemer. I tillegg vil det senere i år komme en strategi om ofres rettigheter, som blant annet vil ta for seg ofre for kjønnsrelatert vold, herunder vold i hjemmet.

Kommisjonen vil også etablere et europeisk nettverk for forebygging av kjønnsrelatert vold og vold i nære relasjoner.

4.8.2 Istanbul-konvensjonen

I den europeiske likestillingsstrategien gjentar Kommisjonen tidligere budskap om at den vil prioritere arbeidet for å få EU til å tiltre Europarådets konvensjon om forebygging og bekjemping av vold mot kvinner (Istanbul-konvensjonen), som er det første folkerettslig bindende regelverket mot vold mot kvinner. Land som signerer konvensjonen forplikter seg blant annet til å kriminalisere kjønnsrelatert vold og trakassering. Dette gjelder både på og utenfor nett. Selv om alle EUs medlemsland har signert konvensjonen, har ikke alle ratifisert den.

Medlemslandene har hittil ment at EU som sådan ikke kan tiltre konvensjonen før alle landene har ratifisert. Europaparlamentet er ikke enig i at dette er et vilkår for EU-tiltredelse og ba i 2019 [EU-domstolen om å vurdere spørsmålet](#). Domstolen har foreløpig ikke ferdigbehandlet saken.

I likestillingsstrategien bekrefter Kommisjonen at dersom enkelte medlemsland fortsetter å blokkere for at EU kan tiltre konvensjonen, vil den i 2021 forelå tiltak for å nå samme resultater som konvensjonen legger opp til. I særdeleshet ser Kommisjonen for seg å gjøre vold mot kvinner til en

«EU-forbrytelse» («*Eurocrime*») med grunnlag i artikkel 83(1) i traktaten om Den europeiske unions virkemåte.

Det kan virke lite sannsynlig at alle EUs medlemsland skal ratifisere Istanbul-konvensjonen med det første. Spesielt gir utviklingen i Ungarn og Polen lite grunn til optimisme. Det ungarske parlamentet vedtok 5. mai 2020 en politisk erklæring som avviser Istanbul-konvensjonen. Den sier blant annet at kvinners beskyttelsesbehov allerede ivaretatt i eksisterende ungarsk lovgivning og at konvensjonen medfører en forståelse av kjønn som avviker fra ungarske verdier. Når det gjelder Polen, erklærte landets justisminister 25. juli 2020 at landet vil trekke seg fra konvensjonen, som landet ratifiserte i 2015. Den polske begrunnelsen er at konvensjonen er skadelig, fordi den forplikter landene til å sikre at skoler underviser barn om «kjønn», inneholder ideologiske elementer og bryter med foreldres rettigheter.

Europaparlamentets komité for kvinners rettigheter og likestilling har fått utarbeidet en studie om psykisk vold og press mot kvinner i nære relasjoner, som ledd i arbeidet under Istanbul-konvensjonen. Studien ([Violence against Women – Psychological Violence and Coercive Control](#)) ser på følgende forhold:

- For 10 av EUs medlemsland undersøkes det om psykisk vold mot kvinner er kriminalisert, om det er initiativer i gang for slik kriminalisering i disse landene og om det pågår samfunnsdebatt om spørsmålet.
- Hvordan samler EUs medlemsland data for å kartlegge problemstillingen, og, der dette ikke gjøres, hva er de viktigste hindringene for effektiv datainnsamling?
- Medlemslandenes lovgivning sammenlignes med hensyn til foreldre- og besøksrettigheter for foreldre som er domfelt for vold mot kvinner.

Målsetningene med studien er å:

- Beskrive forpliktelsen til å kriminalisere psykisk vold under Istanbul-konvensjon.
- Undersøke i hvilken grad EUs medlemsland etterlever denne forpliktelsen i Istanbul-konvensjonen.
- Kartlegge i hvilken grad EUs medlemsland innhenter data om psykisk vold mot kvinner.
- Foreta en sammenlignende analyse av lovgivningen i EUs medlemsland for å undersøke om foreldre- og besøksrettigheter for foreldre som står bak vold mot kvinner kan begrenses eller justeres, og om det kan treffes midlertidige avgjørelser om begrensning av slike rettigheter inntil endelige avgjørelser foreligger.

4.9 Funksjonshemmede

Både Kommisjonen og Parlamentet arbeider for å forbedre sosiale og økonomiske levekår for funksjonshemmede. I følge Kommisjonen har hver femte EU-borger en form for funksjonshemming. [Europaparlamentet skriver](#) på sin side at tallet er «rundt en av seks i EU over 15 år».

Utgangspunktet for EUs innsats er Traktaten om den europeiske unions virkemåte og Charteret om grunnleggende rettigheter. Både EU som sådan og alle medlemslandene har dessuten sluttet seg til FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (UNCPRD). Traktaten trådte i kraft for EU i januar 2011 og har siden vært retningsgivende for arbeidet.

[Den europeiske strategien for funksjonshemmede 2010-2020](#) er rammeverket for de europeiske tiltakene så langt. Hovedmålsettingen for strategien er å legge til rette for at mennesker med nedsatt funksjonsevne skal kunne delta på lik linje med andre i alle samfunnsaktiviteter. Strategien inneholder mål og tiltak for EUs politikk, herunder for å gjennomføre FN-konvensjonen om rettighetene til

mennesker med nedsatt funksjonsevne på EU-nivå. Den skal også være en støtte for medlemslandenes gjennomføring av konvensjonen.

Strategien fokuserer på åtte prioriterte områder:

- Tilgjengelighet for varer og tjenester for mennesker med funksjonshemming.
- Deltakelse for mennesker med funksjonshemming på alle samfunnsområder.
- Bekjemping av diskriminering på grunn av funksjonshemming.
- Øke funksjonshemmedes deltagelse i arbeidsmarkedet.
- Fremme inkluderende utdanning.
- Fremme gode levekår, bekjempe fattigdom og sosial utestengelse.
- Fremme lik tilgang til helsetjenester.
- Fremme funksjonshemmedes rettigheter i EUs utenrikspolitikk, herunder utvidelse til potensielle nye medlemsland og internasjonalt utviklingsarbeid.

Under strategien har EU blant annet innført tiltak som [tilgjengelighetsdirektivet](#) (2019/882), som inneholder tilgjengelighetskrav for varer og tjenester, og [nettilgjengelighetsdirektivet](#) (2016/2102), om harmoniserte standarder for nettsteder og mobilapplikasjoner. EU har også lagt vekt på integrering av personer med funksjonshemming i arbeidslivet.

Kommisjonen arbeider med en ny europeisk strategi for funksjonshemmede, som vil overta etter strategien for 2010-2020. Den nye strategien forventes ferdigstilt i 2021.

Europaparlamentet arbeider for tiden med et [rapportutkast](#) om gjennomføring av ikke-diskrimineringsdirektivet (2000/78) i lys av FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne.

4.10 Roma

Sett fra Brussel, har både de europeiske institusjonene og landene ansvar for å bedre levekår og integreringsmuligheter for romfolk. Problemstillingen har stått på den politiske dagsorden lenge. I 2010 la Kommisjonen fram en [melding](#) om sosial og økonomisk integrering av roma i Europa, med forslag til tiltak. Året etter la Kommisjonen fram forslag om et [EU-rammeverk](#) for nasjonale strategier for integrering av romfolk fram til 2020. Dette EU-rammeverket fokuserer på utdanning, arbeid, helsetjenester og bolig.

I 2012 evaluerte Kommisjonen medlemslandenes romastrategier, og oppsummerte funnene i meldingen «[nasjonale strategier for integrering av romfolk: Et første skritt i gjennomføringen av EU-rammeverket](#)». Året etter ble medlemslandene enige om [anbefalinger om tiltak for effektiv integrering av roma](#) på nasjonalt nivå.

Under det europeiske romrammeverket, har Kommisjonen utarbeidet årlige rapporter på grunnlag av informasjon fra medlemslandene, frivillig sektor, internasjonale organisasjoner og EUs byrå for grunnleggende rettigheter. På [Kommisjonens nettsider](#) foreligger denne typen dokumenter for årene fra 2013 til 2019. Rapporten for 2019 er den siste under EU-rammeverket som gjelder til 2020.

Dagens EU-rammeverk for nasjonale strategier for integrering av romfolk utløper i 2020, og Kommisjonen arbeider nå med oppfølgingen.

Et «post-2020 rammeverk for romalikestilling og inkludering» ventes framlagt i oktober 2020. Denne vil trolig, i større grad enn forrige rammeverk, fokusere på mangfold innenfor rombefolkningen, på å

bekjempe rasisme mot romfolk og på selvstendiggjøring og deltagelse. I februar 2020 kom tre rapporter som peker på disse problemstillingene og som sannsynligvis vil bli førende for det kommende rammeverket. I mai 2020 kom også en rapport om hvordan koronapandemien har påvirket marginaliserte romsamfunn. Mer informasjon om disse rapportene kan finnes [her](#).

Europaparlamentet vedtok i plenums møte 17. september 2020 en resolusjon om å [bekjempe negative holdninger mot mennesker med rombakgrunn i Europa](#). Parlamentarikerne uttalte at rasisme gjør romfolk til noen av de som er mest utsatt for fattigdom og sosial utestengelse i Europa. Resolusjonen oppfordrer til å gjøre utdanningssystemer mer inkluderende og å bekjempe diskriminering og segregering. Parlamentet sier at situasjonen for romfolk i EU ikke har bedret seg, delvis på grunn av manglende politisk vilje, og anmoder Kommisjonen om å legge fram lovforslag for å motvirke fattigdom og rasisme og styrke romfolks levekår og helse.

Det finnes også en [europeisk plattform](#) for inkludering av romfolk, der nasjonale myndigheter, EU-institusjoner, internasjonale organisasjoner og romrepresentanter møtes. Målsetningen er å stimulere til samarbeid og utvikle erfaringer. Foreløpig siste møte var i [oktober 2018](#), da tematikken dreide seg om diskriminering av roma i helsetjenester og bolig. Det finnes også såkalte [romatoppmøter](#) (*Roma summits*). Foreløpig siste møte av denne typen var i 2014.

4.11 Likestilling i europeisk utenrikspolitikk

Likestilling og kvinnemakt omtales gjerne som en «hjørnestein i EUs utenrikspolitikk». EU fremmer disse hensynene blant annet gjennom internasjonale partnerskap, menneskerettsdialog med tredjeland, handels- og utvidelsespolitikk.

Kommisjonen ønsker i 2020 å lansere en ny handlingsplan for kjønnslikestilling og kvinnekamp i utenrikspolitikken (*Gender Action Plan III*), når den nåværende tilsvarende handlingsplanen for 2016-2020 utløper. Fokus vil, som tidligere, være på arbeid mot vold mot kvinner og jenter, økonomisk og sosial kvinnemakt og ivaretagelse av politiske og sosiale rettigheter.

Kommisjonen har varslet at denne handlingsplanen skal legges fram 11. november 2020.

4.12 Rettighets- og verdiprogrammet

«*Citizens, Equality, Rights and Values Programme*» (EUs flerårige samarbeidsprogram for rettigheter og verdier 2021-2027) er et nytt program, som foreløpig er på forslagsstadiet. Det er et resultat av at to eksisterende EU-programmer slås sammen («*Europe for Citizens*» og «*Rights, Equality and Citizenship*»). Formålet er å beskytte og fremme grunnleggende rettigheter og verdier, slik disse er definert i EUs traktatgrunnlag og i menneskerettighetene. Programmet er foreslått som en forordning, som blant annet inneholder egne bestemmelser om likhet, rettigheter og kjønnslikestilling, samt forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner, jenter og hjemmevold, vold mot barn, ungdom og andre grupper som LHBT-personer og personer med funksjonsnedsettelse.

Programmet var i [Kommisjonens forslag](#) tredelt, og en fjerde del kom inn etter innspill fra Europaparlamentet i forhandlinger med Rådet våren 2019:

1. «Unionens verdier» (kom inn på Parlamentets initiativ under forhandlingene, målsetningen er å motvirke det Parlamentet oppfatter som et minkende handlingsrom for sivilsamfunnet i flere av EUs medlemsland. Bare EUs medlemsland vil kunne delta i denne programdelen).
2. «Likestilling og rettigheter».
3. «Medborgerengasjement og deltakelse».
4. «Forebygging og bekjempelse av vold».

Det kan nevnes at Kommisjonen, i den europeiske likestillingsstrategien fra 5. mars 2020, oppfordrer landene til å støtte frivillig og offentlig sektors innsats for å motarbeide kjønnsbasert vold og kjønnskisjeer ved hjelp av finansiering fra dette programmet.

Programmet er også Kommisjonens [finansieringsmekanisme](#) for å støtte frivillige organisasjoner som arbeider for LHBT-rettigheter.

Parlamentet og Rådet ble 6. mars 2019 delvis enige om det nye programmet, men det ble ikke endelig vedtatt i påvente av at medlemslandene skulle komme til enighet om EUs langtidsbudsjett for perioden 2021-2027. Som beskrevet i avsnitt 1.2 ovenfor, ble landene enige om dette budsjettet i juli 2020.

Parlamentet har imidlertid vedtatt en [resolusjon](#), der det sier at budsjettet medlemslandene har framforhandlet ikke er akseptabelt. Dette har betydning, fordi Parlamentet må samtykke for at EU-budsjettet kan bli endelig fastsatt. Parlamentet ønsker blant annet vesentlige økninger i tildelingene medlemslandene har fastsatt til en rekke programmer som finansieres i budsjettet.

Rettighets- og verdiprogrammet inngår blant tiltakene parlamentsresolusjonen omtaler som «EU-flaggskipprogrammer», og der Parlamentet mener at medlemslandenes budsjettkutt blant annet vil underminere grunnlaget for «bærekraftig og robust gjenoppbygging» etter koronapandemien. Forhandlinger mellom Parlamentet og Rådet om budsjettet er i gang, og vil trolig fortsette ut over høsten. Se mer om dette i avsnitt 1.2 ovenfor.

4.13 Regelverksarbeid

4.13.1 Nytt ikke-diskriminerings-/likestillingsdirektiv

[Dette forslaget](#) vil innføre forbud mot diskriminering i forhold utenfor arbeidslivet (diskriminering i arbeidslivet er allerede forbudt) på grunnlag av religion eller tro, funksjonsnedsettelse, alder eller seksuell orientering. Det har vært diskutert medlemslandene imellom i Rådet siden 2008. Vedtagelse av en fellesposisjon krever imidlertid enstemmighet, og flere medlemsland motsetter seg direktivet.

Det har ikke vært noen framdrift i denne saken i Rådet så langt i 2020. Siste kjente milepæl var et rådsmøte for ministre med ansvar for arbeid, sosialpolitikk, helse og forbrukersaker (EPSCO) i oktober 2019, der landene ga uttrykk for å stå langt fra hverandre. De mest uforenlige standpunktene var, på den ene side, at det foreslåtte direktivet bør vedtas – som det er – så raskt som mulig, og, på den andre side, at direktivforslaget ikke støttes uansett – ut fra betraktninger om at lovgivningskompetanse på dette området eksklusivt tilligger medlemsstatene.

I dette møtet uttalte Kommisjonen at den kunne være villig til å endre direktivforslaget, så lenge det grunnleggende formålet om å sikre felles minstestandarder for ikke-diskriminering utenfor arbeidslivet ivaretas. Det kan imidlertid være verdt å merke seg at Kommisjonen ikke framhever denne saken i den europeiske likestillingsstrategien fra mars 2020.

Europaparlamentet er på sin side en sterk støttespiller for å få dette direktivet vedtatt.

4.13.2 Kjønnrepresentasjon i bedriftsstyrer

Kommisjonen la fram dette [direktivforslaget](#) i 2012. Det legger opp til at minst 40% av representantene i bedriftsstyrer skal være av det underrepresenterte kjønnnet, i utgangspunktet innen 2018 i offentlig og 2020 i privat sektor. Flere medlemsland har imidlertid blokkert forslaget i en årrekke. Dette er mulig fordi regelverksforslag på likestillingsfeltet må vedtas i Rådet med enstemmighet.

Kommisjonspresident von der Leyen har uttrykt sterk støtte til direktivforslaget. I en høring om saken i Europaparlamentet 21. september 2020, sa også likestillingskommissær Helena Dalli at direktivforslaget er en av de viktigste sakene for henne. Dalli sa at hun jobber for å finne kompromissløsninger som kan være akseptable for alle medlemsland, og at det å få forslaget vedtatt vil innebære et stort steg framover for europeisk likestilling. Hun pekte på at de landene som har hatt framgang i likestilling i bedriftsstyrer alle har innført bindende regelverk om dette.

Forslaget er også framhevet som en prioritert sak for Kommisjonen i den europeiske likestillingsstrategien fra mars 2020. Kommisjonens tallmateriale viser at det ikke er nok med frivillige tilnærminger, og at lovbestemte kvoter må til for å sikre virkelig framgang for likestilling på dette området. Den europeiske likestillingsstrategien viser da også at bare 7.5% av styrelederne og 7.7% av bedriftslederne i EUs største selskaper i dag er kvinner.

Ettersom forslaget er blokkert i Rådet, er status der den beste målestokken for mulighetene for å få saken vedtatt. Siste gang den ble diskutert i et formelt møte mellom medlemslandene var i desember 2019. Det daværende finske rådsformannskapet informerte om at det fremdeles var et blokkerende mindretall mot forslaget. Da Kroatia tok over formannskapet våren 2020, signaliserte de at de ønsket å ta tak i saken. Direktivforslaget var likevel ikke nevnt i det kroatiske formannskapsprogrammet. Den kroatiske ministeren for demografi, familie-, ungdoms- og sosialpolitikk fortalte for øvrig i januar 2020 at forslaget fortsatt var blokkert i Rådet og at det for tiden ikke var noen debatt om saken der. Det ble heller ingen framdrift for saken i løpet av våren 2020. Tyskland, som har formannskapet høsten 2020, støtter også forslaget. En statssekretær fra det tyske departementet for familier, eldre, kvinner og unge fortalte i Europaparlamentet 21. september 2020 at landet har bilaterale samtaler med ulike medlemsland for å lete etter muligheter for å komme videre. Tyskland viste til at noen få medlemsland fremdeles stritter imot, men uttrykte en viss optimisme for at disse kanskje kan overtales til å ikke lenger blokkere forslaget gjennom å gjøre mindre endringer i den foreslåtte direktivteksten.

Europaparlamentet støtter forslaget og ønsker det vedtatt. Saken skal debatteres i Parlamentets plenums møte 5. til 8. oktober 2020.